مۆزگردێک لە ژێر سێردێی: کۆنا واوتر لە نۆخشی و بۆرفراوانتر لە قۆیرانی تۆندروستی

ئەم مۆزگردە هەوڵدەدات پەتای کۆرۆنا، لێگۆشەی نیگای جیاواز و بواری جۆراوجۆرکانی ئابووری و سیاسی و فەلسەفی و تەندروستی و کۆمەڵاتەتی و ئاینی و فەرهەنگی لێکبداتەوە. هەوڵدەدات تیشک بخاتەسەر ئەم دیاردەیە لە هوانگەی کەسایەتی جۆراجۆر و لە تاقیکردنەوە و ژینگەی جۆراجۆرەوە، هەروەها دیدوەت لەنو تەوژم و هوتە فکری و سیاسی و فەلسەفیە جۆراجۆرکانەوە، بەدەستکەوتی تیوری دیاریکراو تر و بۆرجەستە تر بگات، و لە پراتیکی شەشگۆانەدا توانایەکی پتەو بە هوتی ئاوگۆ و شەش بدات. سوپاس بە هەموو ئەو هاوڕێیانەی کە وەختی خۆیان بەخشی بە بەشداری لەم دەسیەدا.

جەمال کەشش ئامادەکاری دەسیەکە.

- **بەستەری فەلسەفی و ئایدیۆلۆژی، هوشت و نەرم**

پرسیار: زۆرێك لە فیلەسوفە ناسراوەکان لەبارەی کۆرناوە، لەدوانی جیاوازییان داوە، سەاقەی ژیژەک، جۆرجیە ئاگامبەن، چەمسکی و هابرماس، ...سەاقەی ژیژەک، جۆرک لێگۆ دەوەتەکی جیهانیدایە کە مافە جیهانیەکان دەستەبەر بکات و تەندروستی ئینسانەکان وەک کەشیەکی هاوەاتی جهیانی بناسنرێت، ئاگامبەن، لەبەرامبەر ژیانی هووت، دەستشۆردن لە دەستکەوتەکان بەمۆرجی مانەوەی بایۆلۆژی، وەک کارەسات دەناسێنێ. چەمسکی دۆرفەتێک دەبینێت بە هاوستاندنی سیاسەتی نیولیبرالیزم، بگشتی، وە بگشتی دەڵێت کۆرنا تەدەپەینین، بەڵام دەبێت بینە شکستپەهنانی نیولیبرالیزم. فەلسەفە خۆی کە زانستکە بە پکەوە گرەدانی دیالەکتیکی پرسەکان، چ بە چوونکی تایبەتیت لەسەر کۆرنا هەیە؟

هاوار محەمەد: ئاگامبەن لەو خاڵە جوهەریەدا دروست پکابووی کە دەشێت دەخی قەیران، بە نموونە قایرەسی کۆرنا، فرسەتی زیاتر بداتە دەسەاتداران بە هاگیاندنی دەخی ئاوارتە و درژکردنەوەی

ئەم دۆخە. بە گوێرەی خوێندنەوەکەی ژیژەک، ئاگامبەن بەهۆی مەسەلەکەی دیاریکردووە: بۆچی دەوڵەتان، کە خەیشیان تاقیون، دەبێ قەیرانەکە گۆڕبکەن و تاقین بکەنەوە، لە کاتێکدا ئەمە بێ متمانەیی لای خەڵک بەرامبەریان بەرهەمدەهێنێت؟
بە بۆچوونی ژیژەک بە پێچەوانەوە، لەم دۆخەدا دەوڵەتان ناچارن دەستکاریی داتاکان بکەن و بیشارنەوە، لە قەوارەی خۆی قەیرانەکە بچووکتر نیشان بدەن؛ دواجار پێویستە هەوڵی شڵگیرانە و هاوبەش بدەن تاوەکو چارەسەرێک بدۆزنەوە و بەمەیش خەیان لە مەترسی داتەپین بپارێزن. ئەرگومێنتەکەی ژیژەک بە ئەوەیە هەڵکارەکانی ئەم قەیرانە لە پارادایمی چاودێری و کۆنترۆڵدا کورت نەکرێنەوە کە پارادیمی زاڵی شیکارییەکانی فۆکۆ و ئاگامبەنە؛ بەڵام بە هێوونی دیارە ژیژەک دیوە پێچەوانەکەی ئەم ئەرگومێنتەی هەڵنەسەنگاندووە: ئەی ئەگەر دەوڵەتان وەها نیشان بدەن، لە ڕێگەی هەڵکارکانییانەوە، فریادڕەسی قەیرانێکی "ئەجگار" گەورە بوون و مرۆڤایەتییان لە کارەساتێکی هەبەق قووتار کردووە؟ لەکوێوە ئەمە چی دەبێت؟ ئاگامبەن مەترسییەکانی ئەم دۆخەی لە دەرەنجامەکانیدا دەبینی.
وەک فۆکۆ باسی دەکات هەر گەڕانێکی قەیران، هەر تاعونێک و پەتایەکی گشتگیر بەلایەنیکەمەوە دوو ئەگەر ئاوەڕا دەکات: یان دەبێتە ساتی کایرۆس و بە نەزمی کە ئیمکانی لابەلابوونەوەی کەمایەتی و سیاسی دەهێنێتە پێش، یانیش دەبێتە ساتی بەهێزتربوونی نەزم و سەپاندنی زیاتری کۆنترۆڵ و دیسپلین ڕێک بە گوێرەی پێویستییەکانی پاراستنی خودی ژیانی کەمەگە. ژیژەک شتێکی تر پێشنیار دەکات: هاریکاریی دەوڵەتان. بە ژیژەک دەشێت ئەم پەتایە لەڕێگەی هەوڵێکی کۆلێکتیڤ و گشتگیرەوە کە هەموو دامەزراوە و دەزگاکانی دەوڵەتان بگرێتەوە و لەسەر بنەمای هاریکاری و هەماهەنگییەکی بە کەمێ بێت لەگەڵ یەکتریدا، لانیکەم بچێت. بەم جۆرە ژیژەک دووبارە ئومێدەکە بە دەوڵەت و کەدەزگاکانیدا هەڵواستەوە، پاشانیش هاریکاریی و هەماهەنگییەکەی دەوڵەتان وەکو فۆرمێکی نوێی "کۆمۆنیزم" لێک دەداتەوە. هەبێت گەر کۆمۆنیزم مانایەکی هەبێت ئەوا ئەوەیە کە لە غیابی "دەوڵەت"دا کارا دەبێت؛ بە گوێرەی تیۆری مارکسیزم باشترین کارێک کە دەوڵەت بیکات ئەوەیە لە ماوەی قۆناغی گواستنەوەدا بەرەو کۆمۆنیزم بە هەڵوەشانەوەی خۆی دەیکات نێک خۆی فۆرمی کۆمۆنیزم بەرجەستە بکات. بۆچوونەکەی ژیژەک بە تەواوی یەتەپییە (گەرچی ژیژەک خۆی نکوڵیی لە دەکات) وەختێک پێیوایە دەوڵەتان دەتوانن دەستبەرداری ویست و کەڵکوەرگانی خەیان بن و لە ناکاو هەمووان دەستبکەن بە هەماهەنگی و ئاوگەیی زانیاری و پەداویستییەکان. بنچینەی ئەم خەشباوەییە ئەوەیە کە ژیژەک بە "زەرورەت"ی

دادنەت، واتە وەک ناچاریيەک کە لە بەرژەوەندیی هەموواندیە بچنە ژێری. بەڵام دەوڵەتان بە گوێرەی مەسەحەت لە زەرورەتدا مامەڵە دەکەن، نەک بە گوێرەی زەرورەتێک کە مەسەحەتی تێدایە؛ واتە لە زەرورترین ساتەکانیشدا هەندە لە دەوڵەتان بەرژەوەندییە ئابووریی و هێزموونگەرییەکانی خۆیان لەبیر ناکەن؛ چین هاوکارییەکانی خۆی گەیاندەتە زلهێزی وڵاتانی جیهان، بەڵام لەمەدا مەرامی هەیە. هەر یەک دوو هێڵ دوای وتارەکەی ژیژێک ئەمریکا و بەریتانیا هێرشیان لە چین کرد کە دوای کەتاییهاتنی قەیرانە پاکانەحیسابێکی لەگەڵ دەکەن؛ لەلایەکیتر لە ئیتاڵیا ئاڵای یەکێتیی ئەوروپا داگیرا و هێخنەی تووند لە ئەڵمانیا و یەکێتییەکە گیرا کە بە هانایانەوە نەچوون؛ بەشێکی وڵاتانیش سنوورە نەتەوەییەکانی خۆیان تووندتر کردەوە و چوونەوە ناو قاوغی خۆیان. بەگومان ساتی قەیران دەلاقەی زەر ئومێد و ئیمکان دەکاتەوە، بەڵام زەر بە دەگمەن ئیمکانەکانی گەیانی کەمایەتی بەرەو کەمگەیەکی باشتر لە خودی دەوڵەتەوە یاڵێزە دەکرێن.

فیکری مارکسیزم لە مارکسەوە تاوەکو قەناغی یەکەمی ئاڵتوسێریش ئومێدەکی زێریان بە گرتنەدەستی دەوڵەتدا هەواسیوە و گوایە دوای بەجهێنانی ئەو ئەرکەی کە لەسەریەتی بەرە بەرە زەمینەی هەوەشانەوەی خۆیشی خۆش بکات. بەڵام لەو هەڵەی فیکری چێپدا کە من کاری تێدا دەکەم، "دەوڵەت" ناوەندەکی سەرەکیی و جێگای ئومێد نییە، بەکو گەیانەکان هێک لەو هووبەرانەوە دەن کە فەرمەکی تری هێکخستن و پێوەندیی نا-دەوڵەتی تاقیی دەکەنەوە و پەرەی پێ دەدەن؛ نموونە سیاسییەکەی ئەمە زاپاتیستەکان و هێزئاقایە (وەک ئەو کەشانەی هەیانبووە). هاوپەیمانیی دەوڵەتان، گەرچی دەشێت لەکەوتەی پەزەتیڤی هەبێت، بەڵام تاوەکو دەوڵەتی سەرمایەداریی بێت تاکە خەمی ئەوەیە قەیرانەکە بە کەمترین زیان تێواو بکات و پێویستییەکانی چاکسازی کەشف بکات، واتە ئومێدی هەرە دوور لەم هاریکارییەدا ئەوپەڕی دەشێت ڕیفەرمەکی جددی بێت، وەک ئەوەی چەندجارێک سەرمایەداریی کردوویەتی: گەیانی ئابووریی تایلەری، فەردی، کینزی، پێستفەردی، نیولیبراڵیزم و هتد. خۆ ئەگەر بە شەشیش دەوڵەت وەربگرێت، هێشتا ناتوانین چاوەوانی ئەوە لەم دەوڵەتە نیازپاکە بین کە کەمانیزم بهێنێتە دی؛ سەدەی بیستەم سەدەی شکستی ئەم هوانگەیە بوو. بە چەمسکی قەیرانەکە دەرفەتێکە، دەلاقەیەک ئاوەڵا دەکات بە تێپەڕین لە نیولیبراڵیزم، بەڵام چی؟ هیچ کەس حاڵی حازر نازانێت، لە مێژوویدا سەرمایەداری بەردەوام مەدەلەکانی خۆی تێپەڕاندووە. بادیە ئومێدی زێری بەوە نییە ئەم قەیرانە ببێتە مایەی هیچ گەیانەکی سیاسی، وەک ئەو دەڵێت قسە و

باسکان بانگن بۆ هاتنی شۆشکی بنچینەیی نەبینراو، کە نازانین پەوەندیەکەی لەگەڵ نەهشتنی قایرۆسێک چیە و "شۆرشگێرانیش"مان شتێکی نوێیان بۆ کردنی نییە، لەبری ئەوە بادیە وەک زەرورەتێک دەیبینێت بۆ بیرکردنەوە لە حەقیقەتی زانستی و گۆران بەدوای ئاسەی سیاسەتێکی نوێ و پڕەدان بۆ ئەزموونە لەکاێیەکاندا. لەو سەریشەوە مەترسی گۆرانەوە بۆ لیقیاسان باس دەکرێت، لەم بارێوە کۆکەیەکی گۆرانەوە بۆ زەبری دەوڵەت و ئابووریی کینزیزم هەیە، بەڵام بەدنیاییەوە ئەمە دووپاتکردنەوەی پوختی کینزیزم نابێت.

- بەستێری کلتور
-

پرسیار: مەژووی پەتاکان، بۆ مەژووی ئینسانیەت دەگەڕێتەوە، ترس لە مەرگ، ترس لە تیرۆرێکی بەکۆمەڵی نەبینراو، هەنگۆ کلاسیکترین ڕەمانی بەکاچێ جۆقانی کە هاودەم وپاش پەتای (١٣٤٠) بێت، لە هەمانی (دە یمکانا)، لە زاری (١٠) پاڵەوانێکێوە کە خەیان بۆ جەنیک کۆرۆنتینێ دەکەن لەدەرەوەی شار و لە پەتاکە دەدوین، لەوەدا زەریك لە نەرم، دونیابینی، هۆوشت، ژیان و کارەساتی چاخەکانی سەدەی نەوەاست، دەیان هەمانی تر وەک خۆشەویستی لە زەمەنی کڵەرای مارکیز وتاعونی ئەلبیرت کامۆ، وە ئەوە بەهەمان شێوە بۆ هونەری وێنەکێشان پەیوەتەوە، خەی حاڵەتی سەرنجدان لە کەمەگا لەمەدیلی پەتادا، وەک ئەو گریمانە فیزیایە کە لەکەڕەر لە حاڵەتی نموونەییدا بەرجەستەی دەکاتەوە. ئەدەبی واقعی ، ئەو چاویلکەیە دەداتە نوسەر ونوسەریش ئەو هەزە دەداتە کتێبەکانی کە لە هۆژگارە تەنگانەکاندا خەڵک بەی بگەێتەوە؟ پەتوایە نوسین دەتوانێت بەسەر ترس ومەرگ دا زاڵبێت وژیان ببەتەوە؟

چاو لە خەرەند

هاوار محمد: ئەدەب و هونەر بەر لەوەی واقیعی بن مەجازیین؛ لە سەردەمە جیاوازەکاندا کە واقیع لەلایەن دەسەاتە ملهوڕەکانەوە کۆنترۆڵ دەکرێت، لەلایەن بازاڕەوە داگیر دەکرێت، لەلایەن میدیاوە تەزویر دەکرێت، هەخنە و ئازادی و گۆران بەدوای دنیایەکی باشتردا، خەی دەخزێنێتە نەو پانتایی ئەدەبیاتەوە وەک پانتاییەکی مەجازیی کە دەسەاتەکان، وەک ای هەموو ئەو دەزگایانەی سانسەر و هەموو ئەو فیلتەرانەی کە دایاندەنێن، کەمتەر دەتوانین کۆنترۆڵی بکەن. نموونەی نزیک ئەو هەموو سانسەر و چاودێرییە کە لە ئێران لەسەر چاپەمانی هەیە. بگومان زەرجار ئەدەبیش وەک بەشێک لە بەرهەمهاتووی واقیع ساختە و کۆنترۆڵ دەکرێت، لە دنیای ئەمەیشدا

واقیع و مەجاز پێکەوە لەیەن ماتریکسی تێکنەلۆژیای زانیاریەوە داگیرکراون؛ وەک ئەو هۆشتا ئادیکاتیزمی ئەدەبیات بە تەواوەتی هەڵنەوشاوەتەوە. بەڵێ من دەمەوێت پێوەندییەکی ناسازگار لەنێوان هەردوو چەمکی واقیع و حەقیقەتدا دابمەزرێنم. بە بڕوای من حەقیقەت ئەوە نییە کە لە واقیعدا هەیە، واقیع یان ساختە کراوە، یان کۆنترۆڵ کراوە، یان لەکارخراوە، یان بە دەربڕینی بەدریار لە فەزای مەجازیی تێکنەلۆژیدا بەتە زەدە-واقیع. حەقیقەت ئەوەیە کە لە واقیعدا نییە، ئەوەیە کە دوورخراوەتەوە، ئەوەیە کە لە نەزمی باو کراوەتەوە دەرەوە، لەم دۆخەدا حەقیقەت پێناسەبات بەر پۆشاکی مەجاز، مەجاز دەبێتە شوێنی حەقیقەت. هیچ حەقیقەتێک نییە بە پۆشاکێک، بە پەردەیەک کە خەی لێیەوە ئاماندبێت، بەڵام وەها پۆشاکێک هیچ شتێکی حەشاردا نەداوە، بەڵکو حەقیقەت لە صیرورەی خۆیدا دەبێتە پۆشاکی خەی، دەبێتە تاریکیی خەی. هەر لەبەرئەمەیە نیچە لای وایە حەقیقەت پۆشاکێکیەتی و پۆشاکی پۆشاکێکیشیەتی؛ حەقیقەت تەنیا پۆشاکێکیەتی، بەڵام نایشهێت وەک پۆشاکێکی بیبینین. هەبەت دەستەاتکان و هەڵکانیش نەوەستاون لە بەرهەمهێنانی حەقیقەت؛ بە تایبەتی گەر حەقیقەت وەک "مانا" وەربگرین، بە نموونە "خودا"، "ئامانجی بوون"، "بەختەوەری"، "نەزم"، "ڕزگاری"، "پێشکەوتن" و هیتر. لە سەردەمی نوێدا هەندە لە ئایدیەلۆژیاکان خەیان لکاند بەم مانایانەوە بەڵام بەڕەو نیهیلیزم ملیان نا. وەک ئەو گەر حەقیقەتێک هەبەت هەشتایش زیندوو بەت، ئەوا ئەوەیە کە نییە، ئەوەیە کە غیابە، واتە بە جۆرێک بڵێین: ئەوەیە کە پتر لەنێو ڕووبەڕە نا-ئایدیەلۆژیەکان، لەنێو ڕووبەڕە فەرچواییەکانی تێکیستە ئەدەبیەکان و فیکر و فەلسەفە و هونەردا دەژی. ئەم ڕووبەڕە بە ئەوە نییە بە گوترەی ڕوانینە کلاسیکیەکەی پێوەندیی تیەر و پراکتیک لە بیرکەوە بکرێت بە واقیع، پتر بە ئەوەیە وەک تابلۆکەی پییەر بەرۆە دەکاسە نەهەڵەت ئەندێشە بە سەردەم و واقیعی خەیەوە قفە ببەت؛ ئەدەبیات تەنیا ئیشی ئەوە نییە ئیمکانەکان بپارێزێت تا لە وەختی گونجاودا ببن بە ئەکچوال، بەڵکو خەی یان سەرزەمینی ڤەرچوالی ناکتایە، یانیش سەرزەمینی مەحاڵەکانە. هەرچەن هەیە ئەدەبیات دەتوانێت وەک چالەکی بەتاڵ لەنێو دەی واقیعدا هەبێت و پانتایی لە دەستەات بگرێت، وەکو پنتگەلی بەرگری و ڕووبەری بەرەنگاری لەنێو دەخی باو و دژ بە دەخی باو ئیش بکات.

وەک ئەمە، ئەدەبیات ناتوانێت بەسەر ترس یان مەرگدا زاڵ بێت و نایشیەوێت وا بێت، پتر سەروکاری لەگەڵ ئەو شتەدا کە هەمە مەریس بلانشە بە "مەحاڵیی مەرگ" ناوی دەبات. بە بڕوای بلانشە

ئەدەبیات/هونەر هەوڵ بە گرتنی بەردەوامی ئەو تاریکییەی کە بەرهەمی ئەدەبی، یان کاری فیکری، لە ساتی گرتنیدا لەدەستی دەچێت. بە گوتەی زمانە چەمکییە-ئەدەبییەکەی بلانشۆ ئەدەبیات و هونەر لە چەقی شەو دەڕوانن بە ئەوەی خودی شەو، خودی غیاب، ئەویتری ئێها کە لە قەڵەمڕەویی 'من'دا فەرمانگرێت ببینن. دەتوانین ڤایرەسی کۆرۆنا وەک ئەم ئەویترە نا ئاشنا و نامۆیە، وەک غیاب، مەرگ، شەو لەکبەدینەوە، ئەوەی کە دەسەڵاتکی ئەوتەمان بەسەریدا نییە و فەرمکمان لە ڕەشنایيدا بە پێنادرێت و لە ڕێگەی میکرۆسکۆپکانەوە چێند لەی وردبینەوە لەدەستمان دەخزێت. ئەدەبیات (یان هونەر) لەم دەخەدا نابەتە دەکیومێنتکی مێژوویی ڕووت تاوەکو باسی دەخ و ژیانی گشتی خەڵکی لە دەخی کۆرۆنادا بە سەردەمانی دواتر بنوسەتەوە؛ لە ئێستادا دەزگای زمرۆزبانەد و لقە زانستی زمرۆزبانەد هەن ئەم کارە بکەن؛ ئەدەب ئاوێنە نییە خەمانی لەبەردا ببینین، داوای دیکەمێنتکردن و ئاوێنەنوێنی لە ئەدەب بە زۆرورەتی ئەم سەردەمە بوونەتە چاوەڕوانیی بەسەرچووی تەقلیدی و نا-ئەدەبی لە ئەدەبیات. ئەدەبیات پتر سەرنج لەو جیهانانە دەدات کە لە ناو ژیانە گشتییەکەدا نابینرێن، کە دەرکراون، سەرنج لەو جوزئانە دەدات کە لە تاریکیدا نابەت لە هیچ کوێدا دەرناکەون، ئەوانەی خەیشیان بە جۆرێک لە جۆرەکان تاریکاییین و لەناو تاریکیدان. ڕەنگە بە دەخی کۆرۆنا نموونەکەی بادیە گونجاو بێت: "بە سەرپەناکان"، ئەوانەی ماڵ و حاڵیان نییە. لەڤیناسیش باسی هەتیوان، بەوەژنان، دەربەدەران، کەچبەران (کە لەنێو کەمپەکاندا بە درێژایی ئەم ماوەیە هەڕەشەی جددییان لەسەر بووە) و هیتر دەکات. ئەدەبیات هیچ وەزیفەیەکی دەروونناسییانەی نییە، وەک دکتۆری دەروونی ترسی کەمایەتی ناڕەوانەتەوە و ئارامی سایکۆلۆژی دروست ناکات، بەڵکو سەرنج لە ڕووبەرە تەقلیدەرەکان دەدات و چاو لە خەرێند دەبەیت.

———

پەشێو محمەد: لەوەڕام بە پرسیارەکەی بەستەری کلتور

بەگشتیی لەنێو چەپدا، گفتوگۆیەکی زۆر لەسەر ڕەکخستن، حزب، دەوڵەت و یەکێتیی کرێکاریی کراوە و دەکرێت. لە گۆشەنیگای سیاسیشەوە زۆر باسی ئیمپریالیزم و فاشیزم لەناو سەرمایەداریدا دەکرێت، لە ئەمڕۆشدا فاشیزمی دەناسد ترەمپ و یاوەرانی بووەتە مقەمقەی زۆربەی سۆسیالیستەکان، بەڵام لە استیدا خودی چەمکی فاشیزم هەندە مەترسیدار و ئایدیایەکی شەیتانیی هەندە جددیی نییە. ئەوەی زۆر مەترسیدارە، بەکارهێنانی چینیی ناوەڕاستە و وردەبەرژوازییە بە ئاماژینی چینی کرێکاری ڕەکخراو، نزەککردنی ئایدیای چینی کرێکار و پەراوێزخستنی فیکر و فەلسەفە و ئەدەب و

هونەری ئەم چینە لایەن چینی ناوەڕاستەوە. ئەمەش وایکردووە دیسان ڕەخنەگرانی کەمینیزم لەم گۆشنیگایەوە وەڵام بدەنەوە. ئەی کێشەکە لە کوێوەیە؟

مارکسیستەکان نابەت کولتوور بکەنە شتێکی بناغەیی و جەوهەرێکی بنچینەیی پێبەخشن، وەك پێستەمدرنیزم حەزدەکات وابکات، ئابووریی، سووڕی سەرمایە و بەرهەمهێنانی قازانج هەشتاش بەبێ و ماکینەی سەرکیی سیستەمەکەیە، بەڵکی زۆری زیادەی بەرهەمهێنان و قازانجیش تەرخاندەکات بۆ دروستکردنی دەزگا ئایدیۆلۆژییەکانی بۆ پارێزگاریکردن لێخی. بۆ نموونە دەوڵەتی مەدەرنی سەرمایەداریی دەزانێت بۆ تەنها ناتوانێت بۆ تەپ و تەیارە و سەرباز و پۆلیس خەی بۆ ماوەیەکی زۆر بهێڵێتەوە، لەبەرئەوە پێویستی بە بەرهەمهێنانی کولتوورێکە تا لەووی ئایدیۆلۆژییەوە قەناعەت بە چینە چەوساوەکان بکات کە ئەم سیستەمە باشترین سیستەمی ئەڵتەرناتیڤە هەبووبێت و گەیانکاریییش لەم سیستەمەدا یان مەحاڵە یاخود فەوزا دروستدەکات، بۆ ئەم کارەش، چینی ناوەڕاستی میلیتاریزە کردووە بۆ ئایدیۆلۆژیا تا ئەم ئەرکەی بۆ ئەبەجێبهێنێت.

چەپەکان ئەم لایەنەیان فەرامۆشکردووە: خەبات بۆ سەپاندنی هەژموونی بزووتنەوەی جەماوەریی و کرێکاریی. ئەم خەباتە هەژموونییەش پێویستمان بە دامەزراندن و زەقکردنەوەی دووبارەی بزووتنەوەی هونەریی و ئەدەبیی و فیکریی ئاڤان-گاردی جەماوەریی هەیە، ئاڤان-گاردێکی ئادیکاڵ کە خاوەن سینەما، شیعر، هونەر، فەلسەفە، ئەدەب و فەرهەنگ و تەکنیکەکانی دیکەی نواندنەوەیە، لە شانۆ بیگرە تا هەڵەکانی سینەما و هونەری گرافیتیی سەرشەقامەکان. خەبات بۆ گوتاری هەژموونیی چەپ، پێویستی بە سەرهەڵدان و ڕەخنەگرتنی ڕۆشنبیرانی ناو چینی کرێکار هەیە، کە لەوانەیە لەم خەباتەدا بتوانن بەشێك لە ڕۆشنبیرانی چینی ناوەڕاستیش ببنەوە و بیانکەنە هاوپەیمانی چینی کرێکار. لە مەژوودا ئەمانە ڕوویانداوە و ڕووشدەدەن، زۆرجاریش لەم خەباتەدا، بەشێکی هونەرمەندان و ڕۆشنبیران و ئەدیبانی چینی ناوەڕاست نێك تەنها بوونەتە هاوپەیمانی چینی کرێکار لە خەباتدا دژی سیستەمی سەرمایەداریی، جەنگ و ئاسیزم، بەڵکو خۆشیان لە پێوەندییاندا بە چینەکەوە، هاتوونەتە نێو خودی چینەکەوە، لە نواندنەوەی بارودۆخی چینی کرێکار لە تەکنیکەکانی ئەدەب و هونەردا، بە بەرهەمهێنانی خودی ئەدەب و هونەری کرێکاریی ئادیکاڵ.

لە وتارێکمدا گوتبووم: هونەرمەندان تا ئێستا بەرهەمی هونەرییان بە بازاڕ دروستکردووە، بەڵام خاڵەکە بریتییە لە ئادیکاڵکردنەوەی هونەر لە پێناوی بەشداریکردن لە گەینی دونیادا. مەژووی چەپ و

مارکسیزم پەیوەندی لەم خاڵە گرنگانەی ئەدەب و هونەر و سینەما. ئاگر ئاوەکی کورت لە قۆناغەکی مێژووییی سەرەتای سەدەی 20 بدەینەوە: کولتووری ئادیکالی سۆڤیەت و کولتووری چەپی ئادیکالی کەماری ڤایمار. بەرهەمەکانی ئەم قۆناغە کورتەی مێژووی مرۆیی، بەئادیەکە تا ئێستا مێژوو نەیتوانیوە بەرهەمی پێشنگدارتر لەم قۆناغە بەرهەمبهێنێت. لە سینەماوە بیگرە تا دەگاتە فەرمەکانی دیکەی ئەدەب و هونەر. ئاگەر نموونەیەکی بواری سینەما بهێنینەوە: فیلمی کەشتی جەنگی پۆتەمکینی سێرگی ئایزنشتاین، لە ساڵی 1926دا بە کەمەك سانسەرکراوییەوە دەتە ئەڵمانیا و نمایش دەکرێت، لەو ڕۆژگارەدا کەی دیمەنی کولتووریی و سیاسیی ئەم وڵاتە دابڕشی سەر بەرەی چەپ و ڕاست دەکات. لەو ڕۆژەوە پرۆلیتاریا دەگاتە ئەو متمانە بەخۆبوونەی کە سینەمای خۆی دابمەزرێنێت و بەهێزترین و کاریگەرترین قۆناغی مێژووی سینەماش، بریتییە لە سینەمای پرۆلیتاریی دەیەی 1920ی کەماری ڤایماری ئەڵمانیا. کاریگەریی فیلمەکەی ئایزنشتاین بەئادیەك بوو، تەنانەت یەزەف گۆبەڵز لە 1933دا بە هیتلەر دەڵێت: خەزگە ئایزنشتاین ئەڵمانیی بوایە و لە نامەیەکی دیکەشدا دەڵێت: ئاگەر بمانەوێت هەژموونی جیهانیی ئایزنشتاین تێکبشکێنین، پێویستە ئایزنشتاینەکی ئەڵمانیی دروست بکەین.
هەبەت ئەمانە مشتەکن لە خروارەك، و خوێنەر بە زیاتر ئاشنابوون بە پەیوەندیی هونەر و ئەدەب و ئێستاتیکا و سیاسەت، دەتوانێت بە کتێبەکەم بگەڕێتەوە بەناوی: "دیالێکتیکی هونەری سینەما: دەربارەی مەدەرنیتە، شار، سینەما، فۆتۆگرافیی، تەکنیك".

- **بەستەری مێژووییی و ئایینی**

پرسیار: لەشاری بەنی بیرکی نزیک تەل ئەبیب، نزیکەی ۲۰۰ هەزار کەسی تێدا دەژین، زۆرترین ڕۆژی توشبوانی پەتای کۆرۆنای تێدایە، 0 جار لەهەموو جێگاکان زیاترە، چەقی بڵاوبونەوەی پەتاکەیە و لە هەمانکاتیشدا مەڵبەندی یەهودییە تونديڕەوەکانە و سەرکی شاروانی (ئیبرهام روبناستاین) کە خۆی یەکێك لەوانە، ئاهەنگێکی گەورەی ڕێکخست لەبەردەم ماڵەکەی (کە دواتر خۆی وژنەکەی توش بوون)، وە ڕابینەکان ڕێگایان نەدا قوتابخانەکان دابخرێن و لە ناشتنی ڕابینەکدا، ۳۰۰ کەس بەشداربوون لە پرسەکەیدا، ئەوان پێڕاوانوایە، ئەمە پەتایە خودا چی نوسیوە لە چارەنوس، بەندە هیچ دەسەڵاتیکی تێدا نیە. لە نێو مەسیحیەکانیشدا، بەمجۆرێ، لە ۱۷ کەنیسەی گەورەی ئەمانیدا، ۱۰ یان باوەڕیان بەوە هەیە کە بڵای خودایە.

پەلیس کەنیسەیەکی لە ئەمریکا بڕژار داخست، چونکە قشکە ئامادە نەبوو کەنیسەکەی دابخات، چاوەڕێی "زیندوو بونەوەی" عیسای دەکرد، لەگەڵ بەاوبونەوەی کرەنا، کەمەک لە مەلا ئاینیەکان و شێخکان و زانایانی فەتوادەر، (کورەنایان وەک سەربازکی خوا ناسانند. (وما یعلم جنود ربک الا هو)، هانی خەڵکە هەژارەکیان دەدا کە سەردانی مەزارگاکان بکەن، بە نمونە لە یادی ئیمام موسای کازمدا، خەڵکیکی زۆر کەبونەوە بە نێو بازاردا و سەردانیان دەکرد، وەهایان بەاودەکردەوە کە سەر گۆڕی ئیمام موسای کازم خاوەنە و ئەگەر کەسێک بڕو پەتایە بمرێت ئەوا شەهیدە. لە کوردستانی عیراقیش، لەسەرەتای شوباتدا، فەتوا درا کە کەبونەوەی موسەمانان لە نوێژی هەینی دا، نادەتە هەی بەاوبونەوەی زیاتری پەتاکە، ئەگەر بشمرێت ئەوا شەهیدە، (خەی ئەمەش دەگەڵتەوە بە سەدەی پانزەیەم کاتێک یەهودییەکان بەکەمەی دەمردن لە کەمپەکاندا لە مەغریب). ئەم "سەربازی خودا و نەفرەت و بڕا و تێکردنەوە"یە، بە جۆرێک لەهەموو دینەکاندا خەی لە فەرمی ئەم نەخشیەدا دەرخستەوە، هەکاری بنەرەتی ئەم پەیوندییە چییە؟

عەبدوڵا ساڵح: بە وەڵامی پرسیارەکەت سەرەتا دەبێ بڵێم کە ئاینە "ئاسمانیە"کان، بەتایبەت ئەوانەی خاوەن کتێبن، لەوانەش کتێبی زەبورە بە داود، تەورات بە موسا، ئینجیل بە عیسا و قورئان بە محەمەد، هەمویان کۆپی یەکترن، تەنیا بەدەستکاریەکەوە نەبێ کە لەگەڵ بارو دۆخی ئابوری سیاسی کۆمەڵایەتی و مێژوویی ئەو سەردەمەی کتێبەکەی تێدا هاتۆتە خوارەوە، هەروەها لەگەڵ شوێنی هاتنەخوارەوەکە، واتا ناوچە جوگرافیەکە، بگونجێ. پەیەوانی ئەم چوار کتێبە، وەك نمونە، هەمویان باوەڕیان وایە لەتەرەف (خوقەنەرەکەوە) هاتونە خوارەوە کە هەرچی لەو گەردونەدا هەیە و دەگوزەری هەمووی لەلایەن ئەوەوەیە و دەستکرد و ئیرادەی ئەوەێ.
ئەرك و فەرمانەکانیش کە تێیاندا هاتوون زۆر لەیەکدەچن، بە نمونە، لەهەر چوار کتێبەکەدا نوێژ هەیە، ڕۆژو هەیە، حەج هەیە، شوێنی پیرۆز و پەرستگا هەیە، چیرۆکی زوربەی پەیامبەران لەهەر چواریاندا هاتوە، بە نمونە ئادەم و حەوا، هاتنەوەی محەممەدی مەهدی لە "ئاخیر زەماندا" وەك شیعەکان باوەڕیان پێیەتی گوایە نەمردوە پەیدا دەبێتەوە و لەلای مەسیحیەکانیش پەیدابوونەوەی عیسا. باوەڕێکی تر لای هەموو پەیەوانی ئەو چوار کتێبە هەیە کە قەدەریەتە، "مشیئة الله" واتە ویستی خوا، شتێك یا ڕوداوێك یا کارەساتێك یا هەرچی لە ووردەکاری ژیانی هەر بونەوەرێکدا لەسەر ئەم گۆی زەویە و ئەم گەردونە بەگشتی ڕوەدا، ئەوا لەتەرەف ئەو

خوەقێنەرەوەیە و پێشتر لەلایەن ئەوەوە بۆیاری لەسەر دراوە و لە سەر بڕدێك نوسراوە، وەك لە قورئاندا هاتوە، پێی دەووترێ "لوح المحفوظ" و هیچ فرسەتێك نیە بۆ خۆپاراستن یا دەربازبوون لێی، هەربۆیە هیچ نامۆ نیە کە هەلوێستی پەیوەندی ئەو ئایینانە لە بەرامبەر ڕووبونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا لەیەك بچن. لێرەدا، لە وەڵامی پرسیارەکەدا من فۆکۆس دەکەمە سەر ئیسلام و سەر کتێبەکەی کە قورئانە.

قورئان کتێبکی پڕاوپڕە لە دەستەواژە و هەوێستی دژە یەکتر، چونکە هەر لەناو دەقەکانی خۆیدا بە سەدان ووتە و فەرمانی پێچەوانە بەیەکی تێدایە، من نامەوی چەندین نمونە لەو جۆرە فەرمانە پێچەوانانە بنمەوە و بچمە ناو زۆرك لەو ووردەکاریانەوە، بەکو تیشك دەخەمە سەر ئەو هەوێستەی موسڵمانان دەربانبڕیوە بەرامبەر وەبای کۆرۆنا و چۆن لەسەر بنەمای ئەو دەقە دژ بەیەکانە ئەوان بوون بە دوو بەش و دوو هەوێستی جیاوازیان گرتێتە بەر.

یەکەمیان- ئەوەیە کە تۆ لە پرسیارەکەتدا باسی دەکەی. سەرەتا با بڵێین سەر هەندێك لەژیك کە ڕۆژانە لە سەر زمانی کەسانی موسوڵمانە وەك: (هەرچی خوا نەیکا نابێ، کاری خوایە و ڕازین پێی، هەرچی لە چارەنووس نوسرابێ دەبێ بێتە دی، کە ئەجەلت هات دەبێ بڕۆی بەدەست خۆت نیە و خوا لە چارەی نوسیوی، مردن حەقە و ناتوانین لێی ڕاکەین، کەی ڕۆژمان تەواو بوو دەمرین و خوا هۆکارێکمان بۆ دەهەخسێنێ)، و زۆرکی تریش لەو فاکتە نەگۆڕانەی موسوڵمانان باوەڕیان پێیەتی. ئەو لەژیك و فاکتانە لە خۆڕا نەهاتوون بەکو ئایەتی قورئان پشتڕاستیانەدەکاتەوە، بۆ نموونە لە سوڕەتی تەوبە ئایەتی 51 دا دەڵێ (قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) واتە (ئەی پێغەمبەر بڵێ هیچ شتێکمان تووش نابێ جگە لەوەی خوا لە چارەی نوسیوین، هەر خۆی سەردار و گەورەمانە و با ئیمانداڕەکان پشت بە خوا ببەستن) بە واتایەکی تر هەر لە ڕۆژی لەدایکبوونتەوە هەرچی بەسەرت بێ، چاك یا خراپ، خۆشی یا ناخۆشی، دەرد و بەڵا و موسیبەت، لەوانەش پەتای کۆرۆنا، نەداری و هەژاری، دارایی و سەروەتوسامان لە لەوحی مەحفوزدا لە چارەت نوسراوە ئیتر پێویست بە ڕاکردن و خۆلادان ناکا لە بەری.

دەربارەی مردنیش لە سورەتی ئەلئەعراف ئایەتی 34 دا دەڵێ: (فإذا جاءَ أجَلهم لا يستأخرونَ ولا يَستَقدمون) واتە (هەرکاتێك نۆبەی مردنیان هات، ئەو نۆبەیە نە دوا دەکەوی و نە پێشدەکەوی و لەو

کاتەی بۆیان دیاری کراوە دەمرن). کەواتە ئەگەر بۆت نوسرابێ بە کۆرنا بمری ئەوا دڵنیابە هیچ شتێك فریات ناکەوێ!
لەو ئایەتێکی تریشدا بۆت ڕوونەدەکاتەوە کە دەبێ چ هەڵوێستێك بگریتەبەر لە بارودۆخێکی ئاوادا ڕوەك ئەوەی ئێستا مرۆڤایەتی بەدەستیەوە دەناڵێنی کە دەڵێ: (وأُفوضُ أمري إلى الله إن الله بَصيرٌ بالعِباد- سورة غافر الآية 44) واتە (خۆم و چارەنوسم دەدەمە دەست خوا، ئەو بە خێی لەبەرامبەر بەندەکانیدا چاوی کراوەیە و دەیان بینێ).
بە گوێرەی ئەو چەند ئایەتەی سەرەوەێ بۆت، نابێ ئەوانەی باوەڕیان پێیەتی گوێ بە هیچ فەرمان و ڕێنوێنیەکی ترشل بکەن، چونکە قورئان کتومت هەموی بە ڕوونکردونەتەوە و ڕێرەو و ڕێباز وهەلوێستە دروستەکەی بۆ دیاری کردون کە دەبێ چی بکەن. بە گوێرەی ئەو تێواینە، مرۆڤ بونەوەرێکی بێ ئیرادەیە و چارەنوسی لە شوێنێکی کە دیاریکراوە.
دووەمیان- با بزانین هەر هەمان قورئان دژ بە پەیام وهەڵوێستی یەکەم چ دژە هەڵوێستکمان دەخاتە بەر دەم. لە سورەتی بەقەرە ئایەتی 195 دا دەڵێ: (لا تَلقوا بأيديكم الى التَهلُكَة) واتە (بەدەستی خۆتان خۆ فڕێمەدەنە ناو شوێنێك کەێ بزانن تێدا دەچن، دەفەوتێن!!) واتە کە دەزانی کۆرنا بەرەو مردنت دەبا خۆتی لێبپارێزە!
هەر بۆ خۆپارێزی لە کۆرنا ڕێبازی ترمان دەخاتە بەردەم کە ئەویش نزا و پاڕانەوەیە، ئەوەتا دەڵێ: (خوا ووتویەتی لێم بپاڕێنەوە نزاو پارانەوەکانتان وەڵام دەدەمەوە)، وەك لە سورەتی غافر ئایەتی 60 دا هاتوە: (وقالَ رَبُكُم أدعوني أستَجيبُ لكم)، یا لە ئیەتێکی تردا دەڵێ: (وإذا سألكَ عِبادي عَني فإني قَريبٌ أجيبُ دَعوةَ الداعي إذا دَعان- سورەتی بەقەرە ئایەتی 186)، واتە (ئەی پێغەمبەرئەگەر بەندەکانم پرسیاریان دەربارەی من لێکردی، ئەوا من نزیکم وەڵامی نزاو پاڕانەوەیان دەدەمەوە ئەگەر داوام لێبکەن).
لێژیکێکی تر بۆ خۆپاراستن پەنابردنە بەر "ڕەحمەت"ی خوا، ئەوەتا دەڵێ : (لاَ تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ – سورەتی زومەر ئایەتی 53) واتە (لە ڕەحمی خوا نائومێد مەبن) داوا لا خوا بکەن ڕەحمتان پێبکا و لەو بەڵایە بتانپارێزێ و زۆر ئایەتی تریش لەو بارەوە.
پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە؛ بەگوێرەی ئەو دەقە قورئانیانە موسوڵمانان دەبێ پەیڕەوی لە کام بژاردە بکەن؟ لە بژاردەی یەکەمیان کە قەدەر بێی نوسیون لە لەوحی مەحفوزدا بەڵای کۆرنا دێ و تەووشك پێکەوە دەسوتێنێ و کارەساتێکە هەر دەبێ ببێ و ڕوبدا

موسوڵمانانیش با خۆیان بدەنە دەست خوا!
یا لە بژاردەی دووەمیان، کە دروست ڕێبازێکی پێچەوانە دەخاتە بەردەم ئەویش بەکار هێنانی هێشە کە کاتێك سوور بزانی بەرەو فەوتان دەچی کەواتە مەچۆ! و پەنا بەرە بەر نزاو پاڕانەوە کە هەنگە لەو بەڵایە لات بداو بۆیارەکە لە لەوحی مەحفوزدا بکوژێندرێتەوە!
ئایینی ئیسلام، وەك هەموو ئەو ئایینانەی تر، یەك پاکێجە، گوایە هەموو شتێکی تێدا باسکراوە بۆیە هیچ فرسەت و مەجاڵێك ناهێڵێتەوە بۆ بیر کردنەوە، مرۆڤ پێویست ناکا خۆی ماندووبکا، لەسەر هەموو بابەتێك و گرتنە بەری هەر کردار وهەڵوەستێك پێویستە بگەڕێتەوە بۆ قورئان، خۆ ئەگەر بابەتەکە لە قورئاندا نەبوو بگەڕێتەوە بۆ ووتەکانی پەیامبەر (حەدیس)، حەدیسیش بەگوێرەی ووتەی شارەزایانی ئیسلام زۆرێکی هەڵبەستراوە.
لێرەدا هەردووك هەڵوەست پشت بە یەك کتێب دەبەستن کە ووتەکانی لە یەك سەرچاوەوە هاتوون ، ئەم دژە دەستەواژانە هەر لەسەرەتای هاتنی ئایینی ئیسلام شەڕ و کوشتار و ماڵوێرانی و کارەساتی زۆرگەورەیان لێپاشەکەوت بووە کە دانیشتوانی ووڵاتانی ناسراو بە ئیسلامی و تەنانەت غەیرە ئیسلامیش باجەکەیان داوە، کردەوەکانی جمهوری ئیسلامی ئێران و داعش وەك دوو نمونەی نزیك.
٢٠٢٠-٤-٢٤
———

- **بەستێری نەخشی، تێکنەلۆژیا و سیاسەتی تەندروستی**

پرسیار: دۆناڵد ترامپ، دەوڵەتی چینی تاوانبار کرد بە بڵاوکردنەوەی فایرۆسی کۆرۆنا/ سارسی ٢، بڵاوبونەوەی پەتای کۆڤیدی ١٩ . چین تەمەتی گوستنەوەی فایرۆسەکەی گەیاندەوە بە تیمە سەربازییەکانی ئەمریکا کە سەردانی شاری وهانیان کردوە و لەوە ماونەتەوە … بەپێی لیکۆڵینەوە زانستیەکان و دکتۆرەکان بڵێت، ڤایرۆسەکە لە بازاڕیکی خەماڵیەوە سەری هەڵداوە کە گۆشتی شەمشەمە کوێرەی تیا فرۆشراوە لە ناوچەاستی مانگی (١٢/٢٠١٩)ەوە، تا ئەوە بوو بەجیهانداڵبڵاوبوەوە. لە ڕاستیدا ساڵی پار تیمە پزیشکەکانی چین هەر لە هەمان شار لەمانگی ٣ دا ڕاپۆرتێکی زانستیان لە مەترسی بڵاوبونەوەی فایرۆسەکی لەو بابەتە و توشوبنی ئینسانیەتی لەو نەخشیە بڵاوکردبوەوە. ئێستاش هەیە لە ئەرشیفدا ماوە. بەشێکی تر لە دکتۆرەکان لەکۆبونەوەکانی ڕێکخراوەی تەندروستی جیهانی سەر بەنەتەوەیەکگرتوەکان هەشداریان دابوو بە (پەتای ئیکس /ناویان

بردبوو) کە بە ئۆگاری زۆر باوەڕبەتەوە ئۆگۆر ڕووشونێ پەیوستیە تەندروستیەکان نۆگیررتە بار، تە ئەم سیناریانە چۆن لەدەیتەوە؟

شیرین عەبدوڵا: ئەم سیناریانەی ئەمریکا و چین کە هەر یەکیان تەمەت دەخاتە پاڵ ئەوی تر لە ڕاستیدا ڕاکردنە لە واقیعەتی کە بەیان دروست کردوین، وەڕام دانەوە بەو پرسیار و نیگەرانیانەی خەڵک بەرامبەر دەسەڵاتکانیان لە ڕووبەڕووبونەوەی ئەم پەتایەدا بەشکن لەو مەئساتانەی کە (٧.٣) ملیار بەشەر بە دەستیانەوە ئەناڵەنەت. ئایا قایرەسەکە دروست کراوی چینە یان ئەمریکا ئەوە بە ئەمە هیچ لەوە ناگەەت کە وەکو سەربازی بە چەک کتوپر خراوینەتە ێیزی پشەوەی ڕووبەووبونەوە لەگەڵ نەخشیەکی کوشندەدا کە زانیاری زەرمان نیە لەسەری وەەنمایەکانی پەمان دەدرێن ناەشن و سەر لە شۆنەرن وە خستونیەتە بەردەم مەترسی داهاتویەکی ئابوری تاریک و ترسناک. هەر وەک ئەوە ئیشارەتتان پێدا لایەنە پزیشکیەکان بروایان وایە قایرەسەکە لە پرەسەیەکی سروشتیدا دروست بوە و ژمارەیەکی زۆر لە پزیشکان و زانایانی تەندروستی گشتی لە ەژی (٢٠٢٠-٢-١٩) لە گۆڤاری لانسیتی بریتانی کە یەکەکە لە گۆڤارە بەناوبانگە پزیشکیەکانە نامەیەکی پشتیوانیان بۆاوکردەوە بە پزیشکان و زانایانی چین کە پە دادگرن لەسەر سەرچاوەی سروشتی قایرەسەکە و نیگەرانیان دەربڕی کە ئەم جۆرە پروپاگەندانە بەجگە لە دروست کرنی ترس و بە متمانەیی دەبنە ەگرێک لە بەرامبەر هەوڵە جیهانیەکانمان بە کەنتڕۆڵ کردنی پەتاکە. ڕاپۆرت و بەگە زانستیەکانیش کە ئەمە دەسەلمەنەت هەیە و بە ئاسانی دەست دەکەوێت. بەڵام هەکارەکانی سەر هەڵەدانی ئەم قایرەسە و چەندین کارەساتی سروشتی ترچیە ئەمە شۆنی پرسیارە و ئەستا ئەوە ئاشکرایە کە تەکدانی بە سنوری ژینگە و سروشت بە ڕاو و بازرگانی بە مەبەستی قازانج لە سستەمی سەرمایەداری نیولیبرالیدا بەشێریەتی خستەتە ژێر مەترسی توش بون بە قایرەسە ئاژەلیەکان کە ئەمە دەلیلی بە بایخی تەواوی ئەم سیستەمیە نەک هەر بە ژیان و باشبژوی دانیشتوانی سەر زەوی بەگو بە ژینگە و سروشتیش و درک پە نەکردنیەتی و بەگو بە باکیشیەتی بە زیانەکانی ئەم جۆرە پراتیکانە.

https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30418-9/fulltext

پرسیار: ئایا سیاسەتی تەندروستی جهانی کەمتەرخەمە؟

شیرین عەبدوڵا: لە ٣١ دیسەمبر ٢٠١٩ چین هەوالی "چەند کەیسێکی

الـتهابی قورسی سنگ لـ ووهان" ی بـ رـکخراوی تـندروستی جیهانی ـاگـیاند کـ دواتر ناسرا بـ ڤایرـسی کـرـنای تازـ. لـ (١١-٣-٢٠٢٠)دا حالـتی پاندـمیک- پـتای جیهانی- راگـیاندرا … هـتاکو ئیستا کـ زیاتر لـ (٤) مانگـ زیاد لـ (٢٦٠٠٠٠) کـسی کوشتوـ و (٣.٨) ملیون توش بوـ، ئـمـ دـکرا وا نـبـت.
بـ گـمـان سیاسـتی تـندروسـتی وولاتـکـان کـم تـرخـمـن و دـنگـی نارـزایـتی بـرامبـریان لـ جیهاندا بـرز بـتـوـ.
پـش ئـوـی بـمـ سـرچـنـتی مامـلـ کردنی ووـاتـکان لـ گـلـ کـرـنا ئـمـوـت ـوونی کـمـوـ کـ زـربـی ولاتانی جیهان لـ بناغـدا ئامادـ نـبـون بـ ئـمـ و یـکـک لـ هـ سـرـکیـکانی ئـوـیـ کـ سیسـتـمی تـندروستی و خزمـتگوزاری کـمـایـتی گشتیان یـکجار لاواز و بایـخ پـ نـدراوـ. لـگـلـ ئـوـدا کـ سـرـکی ـکخراوی تـندروستی جیهانی تیـدروس گیـبریسوس لـ کـنگـرـی ئاسـتانادا (٢٠١٨) رای گـیاند کـ نیوـی ئـو (٧.٣) ملیارـی دانیشتوانی زـوی دـستی ـاناگات بـ خزمـت گـوزاری تـندروسـتی بنـاغـیی لـوانـ نـخـشـی گـوازراوـ و نـگوازراوـکان و تـندروستی منـان و دایکایـتی و منـ بون و تـندروستی جنسی و دـرووـنی وهتد … نـک هـر ئـمـ بـکو لـم سـانـی ـابوردودا دـبینین لـ زـر وولاتی دنیادا کـ تا ـادـیـک ئـم خزمـت گوزاریـانـی تیـایـ بـ شـوـیـکی سیسـتـماتیک و بـردـوام هـرشـی کراوـتـ سـری و لاواز کراوـ بـ بـهـز کردنی کـرتی تایبـت و هـنانـ ناوـوـی بازار و قازانج و کـمکردنـوـی ـ و بـرپرسیـتی دـوـت لـ دابین کردنی ئـم پـداویستیـ سـرـکیانـی کـمـگا. ئـمـ وای کردوـ کـ سیستـمـ گشتیـکان زیاتر و زیاتر لاواز بن و توانای بـرگـگرتنی هیچ جـرـ شـکـکی لـم بابـتیان نـبـت. زانا و شارـزا تـندروستیـکان زـنگی ئـم مـترسیـیان لـ داوـ و هاوارـکانیان پشت گوـ خراوـ.
بـ نمونـ لـ (٢٠١٤) دا دوو دکتـری شارـزا لـ تـندروستی کـمـدا لـ بریتانیا ئاماژـیان بـوـدا کـ پاندـمیکی داهاتو ـووی دا (نـک ئـگـر) کـ لـوانـیـ ئـنفلـونزای تـیر بـت یان شتـکی کـ تـنها چـند هـفتـیـکمان بـ دـستـوـ دـبـت، ئـمـ مانای وایـ پاندـمیک لـ لیستی سـرـوـی مـترسیـکاندا بوـ لـ ولاتـکـدا، وـ ئـم دکتـرانـ تیشکیـان خسـتـ سـر ئـوـی کـ چاکسازیـکـانی دـوـتـی (٢٠١٢) ی سیستـمی تـندروستی گشتی بریتانیا ئـم مـترسیـی زـر زیاتر کردوـ. سیسـتـمی تـندروسـتی بریتانیـا بـ یـکـک لـ سـرـکـوتوترین سیستـمـکانی ووـاتـ پـشکـوتوـکان ناسراوـ کـ بـ خـایـیـ بـ هـموو دانیشتـوانی وـاتـکـ. لـ مـاوـی (٣٠) سـانـی ـابـوردودا حکـومـتـ جـراوجـرـکانی بریتانیا هـرشـکی توند و بـردـوامیان کردـتـ سـر

ئەم سیستەمە بە مەبەستی بە بازاڕکردنی و دەرهێنانی وردە وردەی لەدەست کەرتی گشتی بە کەرتی تایبەت و چینەوەی قازانج. ئەوە بو چەندین خزمەت گوزاری تەندروستی داخران وە یان کەم کرانەوە و ژمارەیەکی زۆر لە کرێکار و کار بە دەستەکانی دەرکراون و ئەم هەرشە نێک تەنها کەرتی تەندروستی بەڵکو هەمو خزمەت گوزاریە گشتیەکانی وەکو خوێندن و هاتو چۆ خزمەت گوزاریە کۆمەڵایەتیەکان و سیستەمی بانکیفیت و خانو بەرە و...هتد گرتۆتەوە بە ئادیەک کە بەڕێی هەژاری لە وڵاتەکەدا یەک جار زیادی کردوە و بۆتە کێشەیەک بە بەڵکخراوە خێرخوازیەکان کە خەڵکیان بە هەمان شێوە ئەم پرسیارە گرتونیەتەوە. ئەم واقیعەتانە زۆر بە جوانی لە فلیمی (ئای دانیەل بلەیک)ی دەرهێنەری سۆشیالیست (کەن لۆچ)دا ئاشکرا کراوە.

هاتنی کۆرۆنا:

کۆواتە کەم تۆرخەمیەکان لە ئەستادا دەستی پێ نەکردوە و درێژ خایەنە و ئەم سیستەمە خۆی بەشکێ لە کارەساتەکە. لە گەل سەر هەڵدانی کۆرۆنادا ئەم کەم تۆرخەمیانە یەک جار زەق بونەوە نەک هەر لە بریتانیا بەڵکو لە زۆر لە وڵاتانی بە ناو پێشکەوتو.

هەر وەک دەزانن ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی لە (٣٠-١-٢٠٢٠) حاڵەتی تەندروستی گشتی بە پەلەی ڕاگەیاند لە سەر تا سەری جیهاندا و پێشتر لە (١٠-١-٢٠٢٠) دا پاکێجکی پێنمایی بە هەمو وولاتەکان ڕاگەیاند بە پێی ئەو زانیاریانەی لەو کاتەدا هەبون لە سەر نەخۆشیەکە. ئەو پێخانەی بە گشتی لە وڵاتەکان هەیە ئەمانەن:

- دەبینین لەباتی کارکردی هاوئاهەنگ لەگەڵ یەکا بە لەناو بردنی نەخۆشیەکە وڵاتانی جیهان بەفردی و تەروانینەکی ناسیۆنالیستانەی بەر تەسک مامەڵە دەکەن.
- پلانەکانیان خاووخلیچکی و بەبایخی پێوە دیارە بە پشت گوێ خستنی پرسەی تەستا وبە دوادا چونی کێسەکان و پێوەندیەکانیان و ڕانەگرتنی خێرای کەبونەوە گشتیەکان وەک مراسیمی ئاینی و وەرزشی و ئاهەنگ و کۆ و کەبونەوە گەورە کۆمەڵایەتیەکان و دانە خستنی سنورەکان و کارەنتینە نەکردنی هاتوانی وڵاتەکان و کار نەکردنی خێرا بە دابین کردنی پێداویستی خەڵپاراستن لە ماسک و دەست کەش و ئامێرە تەندروستیەکان (کە دەکرا زۆربەی وڵاتان لە ناو خۆدا دروستی بکەن، یان ئەو زۆخیرە ئامێرانەی لە مەخزەنەکاندا تۆرخان کراوە بە سوپا بەکار بهاتایە!). مانگەکانی ٢ و٣ فرسەتێکی یەکجار گرنگ بو کە دەبوا وڵاتەکان بەکاریان بهێنایە بە خێ ئامادە کردن بە ئەو پەتایەی کە کاڵژ بە کاڵژتەشەنەی دەکرد بە

بەرچاوماندا.

- بیر نەکردنەوە لە چینە پشت گوێ خراوەکانی کۆمەڵگە وەک پەناهەندە و زیندانی و بە خانە و لانەکان و دانیشتوانی کەمپەکان وماڵەکانی پەک کەوتەکان…
- ژنان وقوربانیانی توندو تیژی خانەوادەیی لە پلانەکاندا نابوون ئەوەبو دەنگی نارەزایەتی ڕەکخراوەکانی ژنان لە زەربەی وەاتانەوە بەرز بوونەوە بە هۆی زیاد بونی توندوتیژی ئەوانەی کە لە کەرنتینەن لەگەڵ هاوسەرەکانیاندا و دەست ڕانەگەیشتنیان بە خزمەت گوزاریەکان و قورسی پەیوەندیەکان.
- زەربەی وەاتان سیاستی بەرگری مەگەل (مناعة القطيع Herd-immunity) یان پیادەکرد کە ڕەخنەیەکی زۆری هاتە سەر لە لایەن شارەزایانی تەندروستی و کۆمەڵایەتیەوە کە سیاستێکی شیاونیە. هەندێک وڵات لەمە پاشکشەیان کرد بەڵام هێشتا سیاستەکانیان لە باشترین حاڵەتدا ناڕۆشن و سەرلێشێوانی دروست کرد لای خەڵک.
- کرێکارانی کارە بناغەییەکان وەک: کارمەندانی تەندروستی و گواستنەوە و ڕەگەوبان و پۆست و کرێکارانی شارەوانی و ئەوانەی لە سوپەرمارکیتەکان و لە ئامادەکرن و پاکێجکردنی خواردن کار دەکەن … و ڕینماییەکانی لە ماڵەوە مانەوە نایانگرێتەوە. لەبەر ئەوە ئەمانە زەرترین ڕێژەی ئەگەری توشبونیان بە نەخۆشیەکە هەیە. لەگەڵ ئەمەشدا دەبینین وەاتەکان کەم تەرخەمیەکی یەک جار زەریان بەرامبەر ئەم گروپانە کردووە بە تایبەتی لە دابین نەکردنی پێداویستیەکانی خە پاراستن لە توش بون بە کۆرنا و ناڕۆشنی ئامۆژگاریەکان ئەوتا دەبینین ژمارەیەکی بەرچاو لە ستافی تەندروستی و ڕەگەوبان و کرێکاری تری ئەم کارە بناغەییانە گیانیان لە دەست داوە و گیان لە دەست ئەدەن. ئەمە لە کاتێک دایە کە لە سەرتاسەری جیهاندا نوقسانیەکی یەکجار زەر هەیە لە ستافی خزمەت گوزاری بەتایبەتی لە کەرتی تەندروستیدا بە پێی ڕەکخراوی تەندروستی جیهانی.
- پاکێجی یارمەتیە ئابوریەکان ژمارەیەکی زەر لە کرێکاران ناگرێتەوە و ئەمانە هیچ زەمانەتێکی ئابوریان نیە لە بەر ئەوە لەکاتی توشبونی خەیان یان ئەندامانی خانەوادەیان بە نەخۆشیەکە بە ئاسانی ناتوانن دەست لە کار هەڵگرن و لە ماڵەوە دانیشن. ئەمە بەتە ڕەگرێک لەبەردەم کۆنترۆل کردنی بلاو بونەوەی قایرەسەکە. ئەمە جگە لەوەی کە ووڵاتانێک وەکو عیراق هیچ یارمەتیەکی ئابوریشی دانەناوە.

پرسیار: تێبینییەکی گرنگت هەیە لەسەر ئەو ڕووشونانەی دەوڵەتان گرتویانەتە بەر بە بەرتەسککردنەوەی پەتاکە؟ ئایا مەدیلی چینیت پێ سەرکەتوو بوو یان سویدی؟ کەریات لەگەڵ ئەمریکا پێ چەن بووە؟ ئایا بەچی ئیتالیا سیستەمی تەندروستیەکەکەی لەتەواوی ئەوروپا پێکەوتەتر بوو؟

شیرین عەبدوڵا: بەراورد کردنی ڕاستەوخۆی وڵاتکان و کاریگەری پەتاکە لەسەریان کارێکی ڕاستەوخۆ نیە و هەر وڵاتە و سیستەمێکی جیاوازی هەیە بە تەمار کردنی کێسەکان. بەڵام چەند نمونەیەکی سەرکەوتو هەیە لە جیهانداکە ئومێد بەخشە و نیشان دەدەن کە کارکردنی بە پەلە و هاوئاهەنگ دەتوانێت تارادەیەکی زەر بەر بە قایرەسەکە بگرێت وە لانی کەم لە خراپترین نتیجە بمانپارێزێت بە نمونە کەریای باشوور کە زەر بە چەی تەست و بە دواداچونی کرد وەیان المانیا کە بە پەلە ڕەژەی تەستیان زیاد کرد و نیوزیلەندە بە هەمان شێوە ستراتیژی لە ناو بردنی پیادە کرد. بە پێچەوانەی ئەمانەوە دەبینین وولاتانی ئەمریکا و بریتانیا و برازیل بە نمونە بە جولانەوەی خاوخاو و ناڕەشنی و سەرلەشێواوی ئامۆژگاریکانیان و ڕاکەشانی پەنجەی تەمەت بە ئەم و ئەو و بیرکردنەوەی تەسک لە سنوری جوگرافیای وڵاتکاندا بە مەبەستی ناوخەیی لەباتی هاوئاهەنگی لەسەر ئاستی جیهان بوە هەی ڕەژەیەکی یەکجار زەر لە تووش بوان و مردنیش. ئەم جەرە بە بایەخی و کەم تەرخەمیەی وولاتکان بەتە شونی نارەزایەتیەکی بەرفراوانی خەلک و ڕێی دەوڵەتکانی جیهان لە پاراستنی بەرژەوەندی هاوولاتیانیانی خستەتە ژێر پرسیارەوە.

پرسیار: بەدنییایەوە، هەرکەس ولایەن وگروپ وحزبێکی سیاسی جددی پاش کەرنا دەبێت پرۆژەیەکی گرنگی سیاسەتی تەندروستی گشتی لە بەرنامەکەیدا بگونجێنێت؟ ئاوگڕێکی گرنگ بەسەرسەرجەم جومگەکانی سیستەمی تەندروستی وڵاتدا بێت؟ لە ڕوانگەی تە چ بەرنامە وپرۆژەو ستاندەردیکی زانستی پیویستە بە کەمپەینگای ئەمڕێ؟

شیرین عەبدوڵا: بە ڕای من ئەم پەتایە دوو کێشەی ئەمڕێی خستە ڕوو کە مرۆڤایەتی گەیشتەتە شوێنک کە چارەسەرکردنیان بەتە پێداویستیەک قابیلی دواکەوتن نیە. یەکەمیان نایەکسانیە و دووەم نەبونی خزمەت گوزاری تەندروستی گشتی بە هەموان وە بە خڕایی.

کۆرۆنا کێشەی ئەو بڕیارانەی کەمکردەوە کە دەسەڵاتداران نایانبینن و نایانبینن و لە پلانە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانیاندا حیسابیان بۆ ناکەن. کۆرۆنا هەموو جیهانی بە ئاگاهێنایەوە کە نایەکسانیەکی خەیاڵی دەورو بڕی داوین. (کۆڤید-١٩) چاڵەنجەکی بایۆلۆجیە کە جگە لە باری فیزیکی و دەروونی ئاکامەکانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و درێژ خایەنن. دەتوانم بڵێم کە بە لێکۆڵینەوە لە بایۆگرافی توشبووکاندا و ئەو گروپانەی کەزیاترین زیانیان پێ گەیشتووە ڕێگای چارەسەر و بەرگرتن بە پەتا و کارەساتی تری لەم جۆرە مان بۆ دەردەکەوێت.
ماپێری بی بی سی نیوز ڕۆژی (٨-٥-٢٠٢٠) دەڵێت کە دانیشتوانی ناوچە هەژارەکان دووقات ئەگەری مردنیان بە کۆرۆنا هەیە (٥٥/١٠٠٠٠٠) وەک لە ناوچە دەوڵەمەندەکان (٢٥/١٠٠٠٠٠).
هەچ پرۆژەیەکی تەندروستی گشتی کاتێک دەتوانێت خزمەت بە کەمەلگا بکات کە هەمو توێژەکانی کەمەڵە بە خۆایی و بێ بێ هیچ جیاوازیەک دەستیان پیا ڕابگات.
ئەوەی کە پێویستە لە هەمو وڵاتەکاندا سیستەمێکی تەندروستی و چاودێری کۆمەڵایەتی گشتی یێ بێ ستانداردێکی بەرز لە فەرکەردن و ڕاهێنان و ئامراز و دەزگای کوالیتی بەرز و بێ هێلومەرجی کارکردن و موچەیەکی باش بژێوی شایستە بە هەمو کارمەندان کە بتوانێت خزمەتگوزاریەکان پێشکەش بە کەمەڵە بکات بە یەکسانی و بێ بێ جیاوازی و پارێزراو بێت لە دەست تێوەردانی کۆرتی تایبەت و بازاڕ و سیاسەتە ئابوریە نیولیبرالیەکان.
٢٠٢٠-٥-٩
*-__

- **بەستەری پەتای کۆرۆنا و زیادبونی توندوتیژی دژ بە ژنان**

پرسیار: (ڕین بنت محمد هارون)، وەزیری خەزان و کاروباری پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی مالیزی لە تویتەر و فەیسبوک و ئیستگرام بە بۆنەی کۆرۆنتینەوە ئامۆژگاریەکی لە سەرەتای ئەپریلدا، بە ژنان بڵاوکردەوە کە پێویستە ژنان بەجلی جوان و سوراوسپیاو و خۆاڕازاندنەوە خۆیان بخۆنە بەردەم پیاوەکانیان. ئەوە بوو دوای ناڕەزایەتی ڕێکخراوەکانی ژنان، داوای لێبوردنی کرد و کەمێنتەکەی سڕیەوە، هەروەها ئۆنتۆنیو گوتریس، سەرۆکی ڕێکخراوەی یوئین (UN)، پەیامێکی فیدیۆی لەدژی توندوتیژی خەزانی لەسەر ژنان بڵاوکردەوە، کە تیایدا هاتبوو کە ڕێژەی دوو بەرابەر زیادی کردووە لە ئاستی جیهاندا. لە فەرەنسا توندوتیژی (٣٠٪) زیادی کردووە، دەوڵەت (٢٠) هەزار ژووری لە هوتێلەکان بە داڵدەدانی ژنان بە کرێ گرتووە،

سەرەک وەزیرانی کەنەدا، جەستین تردو، (٥٠) ملیۆنی بە ووبەووبونەوە تەرخانکردووە. فایرەسی کۆرۆنا، ئەو بەخشندەیی بایەلۆژیەی هەیە کە ڕیژەی مەرگ و توشبوون لەناو ژناندا کەمترە، بەڵام ئەو تاوانە کۆمەڵایەتیەی پەرەپەدایەوە. نەک هەر ئەوە بەڵکە بگشتی ڕەگەزی مێ، لە بەردەم ئەرکەکی یەکجار قورسدا وەستاند. (٧٠٪) کارمەندی پەرستیاری ژنانن، کە یەکسەرە لەبەردەم مەترسیەکەدان، سەرەڕای ئەوەش بەپێی ڕاگەیاندنی دەکخراوی کاری نێودەوڵەتی (ILO) لە ساڵی (٢٠١٨) دەدا، ئەو کارانەی ماڵداری، ئاگاداری گۆڕەسانان و بەخێوکردنی منداڵان، کە زۆربەی لایەن ژنانەوە ئەنجامدراون وەک کاری (بگاری، بێ کرێ)، بەئەندازەی تەکرای کاری پیاوانە. کەبونەوەی خەزانە گۆڕە عیراقیەکان لە ماڵەوە، هەموو ئەمانە پکەوە کە دەکاتەوە، تووندوتیژی نێو خیزان و کاری گۆڕەی ماڵداری و چاودێری نەخۆش و پەککەوتەکان و لە نێو دەسەڵاتداریەکی کەنەپەرستدا گیرکردووە، ئاڵتەرناتیفی تە بە قورتارکردنی ژنان لەم هەلومەرجەدا چیە؟

یەنار محەمەد: ئەبەتە بنەبەکردنی یەکجاری ستەم لەسەر ژنان پێویستە بە ئازادی کەمەگە و نەمانی بارودۆخی چەوسانەوەی ئینسان کە سیستمی چینایەتی و دەسەڵاتی ئەو چینەی کە بەرژەوەندی هەیە لە پاراستنی بەرهەمی دەهێنێت. لەرشەوە ڕزگاری ژنان و چارەسەی ناعەدالەتی و نایەکسانی و بەمافی ژنان پێویستە بەو خەباتەوە کە ئەم سیستمە و ئەم دەسەڵاتە ئادەماڵەت و لە جگەیدا سیستمەکی یەکسانی ئابوری و کۆمەڵایەتی و یاسایی لە نێوان ئینسانەکاندا جگیر دەکات بەجیا لە ڕەگەزی نەرینە و مێینەیان وەیا ڕەنگی پێست و نەتەوە و ئاینیان. بەیە خەباتی ڕزگاریخوازانەی ژنان بشکی جیا نەکراوەی ئەو خەباتە گشتیە و ئەو ئاڵتەرناتیفە ڕزگاریخوازانەیە بە ئازادی کەمەگە لەدەست سیستمی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی و ڕژمە کۆنەپەرستەکانی.
بەڵام ڕژانەش دەبە لە خەباتەدا بین بە وەلانانی بەمافی و بەدەستهێنانی هەتا ڕیفۆمەکیش بچوکیش لە بوارەکی سنورداریشدا کە بەمە نەک هەر زوڵم و نابەرابەری و کوێرەوەریەکان کەم دەکەینەوە، بەڵکو هێز و تواناش دەگرین و مەشق و ڕاهێنان و ئەزمون وەردەگرین بە خەباتە سەرتاسەری و گشتیەکەمان بە ڕزگار بوونی یەکجاری.
تا ئەو شوێنەش پێویستە بە بارودۆخی ئێستاوە، ئەمە بەبەردەوامی ژنان پێویندیمان پەوە دەکەن کە دەیانەوێت ڕزگاریان بکەین لە گوشاری دەروونی و ئازاری جەستەیی کە لەلایەن نەرینەی نێو خیزانەکانیانەوە، بەرەو ڕوویان دەبێتەوە. تێبینی ئەوەمان کردووە،

پاش ئەوەی بەیاری قەدەخەکردنی هاتوچۆ ئاگەیانرا، ژمارەیەکی زۆرتر لە ژنان پەیوەندیان کردوە و داوای یارمەتیان کردوە، ئەمش چونکە ئەو پیاوانەی توندوتیژی دەنوێنن کاتێکی زۆرتر لەماڵەوە دەبن و ژنەکانیش زیاتر دەکەوێنە بەردەستی ئەو کەسانەی ئازاریان دەدەن، بۆیە ئەمە هەڕەشەی گەورە بیستی خەکوژی و خەسوتاندن و کوشتن دەبین. ئەمە هەستمان بە گوشارێکی زۆر دەکرد لەکاتی بەڕابوونەوەی پەتای کۆرۆنادا، بەڵام جگە لە دەنمایینە تەندروستیەکان کە کەسپی بە دروستکردبوین، حکومەتیش ئەمەی خستۆتە ژێر فشاری یاسایی و دادگاییەوە و دەزگای موخابەرات و دوژمنانمان لە نێو دەسەڵاتدا بە بەردەوامی چاویان لەسەرمانە، ئەمە هەوڵەکانی ئەمەی سنوردار کردوە لە داددانی کەسانی تازە لە پەناگاکانمان، سەرەڕای ئەوەی مەترسی بەڕابوونەوەی نەخۆشییەکەش گوشارێکی تری بەمان دەهێنا.

ڕوداوی خەسوتاندنی کچە گەنجەکە "مەلاک زوبەیدی"، تەڕاژیدیایەکی دڵتەزێن بوو. ئەمە پێشبینیمان دەکرد کە ژمارەی ڕووداوەکانی کوشتار و توندوتیژی ژنان زیاد دەکات، بە ئەوەی ژنان هیچ دەرفەتێکی خۆ ڕزگارکردنیان هەبیت و لەو کاتەشدا کە ڕووداوەکە پێشهات، دەزگای ڕێکخراوەکەمان بە پێشوازی داخرابوو. بۆیە کەبوونەوەیەکمان ئەنجامدا لەگەڵ کادرەکانی ڕێکخراوەکەماندا لە باغدا و پارێزگاکانی تر لەڕێگەی ئینتەرنێتەوە، وە بڕیارماندا دەستبکەینەوە بە چالاکیەکانمان بە وەرگرتنی ئەو ژنانەی کە لەژێر هەڕەشەی ئازاردان دان و ئارامی و دڵنیاییان بە دابین بکەین، هاوڕای پەروەدەکردن بە ڕەشنبیریەکی ژنانەی شڕشگێڕانەوە تا نەک هەر مەسەلەکە ڕزگار کردنی خۆیان بێت، بەڵکو فرسەتیشان بە بخوێقێت تا لە کەسێکی قوربانیەوە ببنە کەسێکی ڕزگارکار و بڕنە مەیدانی خەبات بۆ بەرگریکردن لەژنانی زوڵمڵێکراوی تری ناو کۆمەڵگە.

سەبارەت بەکۆشکەمان لە دادگا، وەک هەموو کۆشە هەواسراوەکانی تری ئەمەی عێراق، کە دیار نیە بەکوێ دەگات و چۆن یەکلا دەبێتەوە. بەڵام بەردەوام دەبین لە تەکۆشانمان، لە پارێزگاریکردن لەژنانی عێراق و هەوڵدەدین ڕووی ئاوگێڕی شڕشگێڕانیان بەرین کە ببنە هەسوارانی یەکسانیخوازی ژنانە و سۆشیالیستی، کە بزانن چۆن بەرگری نەک هەر لەخۆیان بەڵکە لەتوانای کۆمەڵگاش بکەن.

*-___

ئەسیل ڕەمماح لە وەڵام بە پرسیاری دەسیەی توندوتیژی دژ بە ژنان

ئەوەی وەزیری ژنانی مالیزی وتویەتی شتێکی ئاوارتە نیە، زۆرێک لە دامەزراوەکان و دەسەڵاتکان بەتایبەت لە ناوچەی خەرهەڵاتی ناوەراست کە ژنان دەچەوسێنەوە و تائوپەی توندوتیژی و پەراوێز

خستن و دەیخەنە ژێر کۆنترۆڵەوە. بەهاتنی پەتای کۆرۆنا تووندوتیژی دژی ژنان بەشێوەیەکی بەرچاو زیادی کردووە و ژمارەی ژنانی خۆکوژ بەتایبەت ئەوانەی کۆرەنتینەش دوبارە چووسانەوەیە بسەریانەوە زۆر زیادی کردووە.
ئەبەتە پێش کۆرەنتینەش ژنان لە عێراقدا بە شێوەیەکی بەرباد هەر چووسێنراونەتەوە. ژنان لە ژێر باری دەسەڵاتی دابونەریتی خەزانی و عەشایەری دواکەوتووانەدا ناڵاندویانە کە دەستی پیاوی ئاوەڵا کردەتەوە بە داسەپاندنی بە مافی و چووسانەوە بەسەر ژنان و ئازاردان و تەنانەت کوشتنیشیان، وەهیچ کارو یاسایەکیش نیە بە پاراستنیان و بەرگریکردن لە مافەکانیان. وە تا ئەو شوێنەش دەگەڕێتەوە سەر باری ئابووری نایەکسانیەکی گەورەش هەیە لە کرێ ژنانی کرێکار.
ئاپەینی ئەکتەبەر توانی ئاگڵەک لە هەڵسوانی ژنان دروست بکات و ئاسایەکی پرشنگداری بەووداکردنەوە، بەشداری ژنان لە خۆپیشاندانەکان و ئاپەینەکەدا زۆر بەرچاوبوو بەڵادەیەک کە لە مێژووی عێراقدا یەکەمجار بوو کە ئەپەوانی ژنانە لە پارێزگا جەراجێرەکانی عێراقدا سەر هەڵبدات بەتایبەت لەو پارێزگایانەدا کە ئەوت و هێزە ئایینی و عەشایریەیە کۆنەپەرستەکان دەستیان بەسەردا گرتووە. بەم شێوەیە بەشداری ژنان ئەگەکی کاریگەری گەڵا لە پێشەوی ئاپەین و قوبونەوەی، ئەمەش مەترسی جددی لەسەر ژیانی ژنانی هەڕەسوراو دروستکرد، بەجۆرێک هەندێک لایەنی حکومەتی و هێزە میلیشیا سەرکوتگەرەکانیان هەڕەسان بە گرتن و فڕاندنی ژمارەیەکی زۆر لە بەغدا و پاکتاوکردن و تۆقاندنیان.
تووندوتیژی ئاراستەکراو لەدژی ژنان لە حاڵەتی زیادبوون دایە و هیچ گەڕانێک لە سیستەمی کۆنەپەرستی لە عێراقدا ڕووینەداوە. هیچ مافیکی ژنان چ لەسەر کار و چ لە نیو خەزان دا بەدەست نەهاتووە. بە نسبەت ژنان ئەو کارانەی لە نێو ماڵەوە ئەنجامی دەدەن، دەتوانین بە کەیلەی کار ناوببەرین، چونکە بە جۆرێک زۆربەی ژنان ناچارکراون ئەو کارە بەشیوەی ڕۆژانە بکەن هەر لەبەیانی یەوە تا ئێوارە کە بەردەوام لەژیر زەبری ئازاری جەستە و دەرونی دان بەهەی دەرهاویشتەی ئەم کارەوە کەلەبەرامبەریدا هیچ کرێ یەک وەرناگرن.
هیچ جۆرە چاکسازیەک لە هەلومەرجی ژنان لەعێراقدا سەرناگرێت و دەستاگەیستن بە ئازادی و یەکسانی بەبێ ڕوخاندنی ئەم ڕژێمە سیاسیە دواکەوتووە و دامەزراندنی دەسەڵاتی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و لە شوێنیدا و هەنادی سۆشیالیزم..

پرسیار: لەژێر گوشاری جەماوەری ناڕازی و ئاپەی خۆپیشاندەرانی

گۆڕانکاری، چینی سیاسی دەسەڵاتدارلە عێراقدا بە قەیرانێکی قووڵدا بە دوبارە بیناکردنەوەی دەوڵەتدا تێدەپەڕێت. ئیسلامی سیاسی لەکاتی پەیدابوونیەوە لەنزمترین ئاستی نفوزی سیاسی لە نێو جەماوەردایە و لەنێو نەفرەت و بێزارییەکی گشتیدایە و لە پوکانەوەی بەردەوامدایە. بەشبەشنەبیی تائیفی و نەتەوەیی کە پێکهێنەر و شوناسی دەوڵەت بوو، لەگەڵ فەساد و گەندەڵیدا بە دواوە و کوشتار و وێران بوون و شکستی نوخبەی پێکەوە فرچەکیان گرت. پێش کارەسات ئەوان گرووپیان لەسەر کات دەکرد، کارەسات دەرفەتێکی بەنرخی بە سازدانەوەی هەیکەلیان پێدان، وەک دیاری ئاسمانی بیان و بەهێلدراوان دیانەوێت خیان لە شەوی دەوڵەتدا ڕێکبخەنەوە. بەبچووننی تێ چینی دەسەڵاتداری ئێستای عێراق، لەگەڵ و دوای کارەسات دەتوانیت جەماوەر لەئامانجی ڕوخاندنی سیستەمی سیاسی و تێکوپێکدانی بنچینەکانی کاری سیاسی (١٧) ساڵی ڕابردوو پاشکشە پێبکات و سەرکوت بکات و جەماوەر بە هەندێک چاکسازی ئابووری و سیاسی و خزمەتگوزاری ڕازی بکات؟ وە چ هەنگاوێک گرنگە بە ئەوەی ئەم سیناریۆیە پێش نەیەت و شکست بەرووپێش بەوات؟

ئێسیل ڕەمماح: بەڵێ، بەکردەوە قەیرانی پەتای کرۆنا کاتێک هات دەریچەیەکەکی ئومێدی کردەوە بە تاقمی دەسەڵاتدار و ژمێری سیاسی بەغدا کە لەسەر بنچینەی پشکپشکێنەی تائیفی و نەتەوەیی ڕاوەستاوە. پاش ئەوەی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر گورزێکی کوشندەی وەشاندە ئەو پێکهاتەیە سیاسییەی کە لایەن ئەمریکاوە بەدەخرابوو بە ئەم تاقمەی کە پێکهاتووە لە حزبەکانی ئیسلامی سیاسی و هاوبەشکانیان لە ناسیونالیزمی کوردی و عەرەبی پێ ئەمریکی و هەر خەریکی تاڵانی سەروەتوسامان و کوشتاری جەماوەر بوون، وە پاش ئەوەی هەموو هەوڵە سیاسیەکانیان بە بونبەست گەیشت و قەیرانەکانیا قوول بوونەوە بەشێوەیەکی زۆر گەورە، وە دوای ئەوەی کە هەموو وەڕەقەکانی ئەم توژە لە دەستیاندا سوتان و بەتوانابوون لەسەر کوتی جەماوەر لەدەگای هێزە ئەمنیەکانیان و میلیشیاکانیانەوە، هاتنی کارەسات بوو بە نیعمەتێک بۆیان.
لەبەرامبەردا گەنیک کار و ئەرکی گەورە چاوەیی جەماوەری ڕاپەڕیوە کە پەهەسن لەپەناو سەرکەوتنی ڕاپەڕینەکەدا و هەڵەکانی پشوویان تێپەڕێنن و بەسەر کەموکوڕیەکانی ڕابردوویاندا زاڵبن کە گرنگترینیان، ئەویە کە جەماوەر بەو شێوەیە ڕێکخراو نیە کە بتوانێت ڕووبەڕووی ئەو دەسەڵاتە ببیتەوە کە سەرکوتیان دەکات. سەرەڕای بانگەوازیش بە ڕێکخراو بوون لە ناوخۆی گەندپانکانەوە لە لایەن بەناوکراوەی (ژنانی ڕاپەڕین) و (دەنگی ڕاپەڕین) و ڕۆژنامەی

الغد الاشتراکی بۆ پێکهێنانی دامەزراندنی شورای جەماوەری شۆشگێڕ، بەڵام کاریگەری ئەم بانگەوازانە لە ئاستی داواکراودا نەبوون. ئەگەر ئەم شورایانە لەسەر ئاستی پارێزگا ئاپۆیوکاندا لە ناوەراست و خواروودا پێک بهاتبا، ئاپۆین بەم دوژمنە نەدەگەیشت. بەهەرحاڵ، دەرفەتی مێژوویی لەبەردەم جەماوەردا هەر لە ئارادایە چونکە قەیرانی دەسەڵات بەردەوامە و هێزانە قووڵتر دەبێتەوە. لەگەڵ دابەزینی نزخی نەوت و زیادبوونی ژمارەی بێکارکردنی کرێکاران و پەرەداربوونی قەیرانی ئابوری لەهەردوو ئاستی جیهان وعیراقیدا، کاتێک ئەم دەسەڵاتە گەندەڵە نزیکتر دەکاتەوە، بۆیە پێویستە لەسەر جەماوەر خۆیان ئامادە بکەن و دەستبەکار بن بۆ خۆڕکخراو کردن لە شورا شۆشگێڕیەکانیاندا لە سەر ئاستی پارێزگاکاندا، بۆتایبەت وا چاوەڕوان دەکرێت خۆپیشاندانی گەورە دەست پێبکرێتەوە لە دوای کۆتایهاتنی کارەنتینەکە. بەڵاستیش ئەمە ئەستا شایەدی هۆشیاری بونەوەیەکی زۆرتری جەماوەرین بۆ ئەزمون وەرگرتن بۆ درێژایی شۆشی مانگی ئاپرینەکە.

دژەباوەکان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا … خالید عەبدل

بەر لە گشت

سەرەتا بەر لە هەر وشەیەك بەکار بێنم دەڵێم : بەلای منەوە قسە کردن لەسەر شیعر کارێکی ئاسان نییە ،شیعر سرکە ، بە سانایي خۆی بەدەستەوە نادات ، زوو دەستەمۆ نابێت . پێویستی بەسەرنج و تێڕامانی وردەو پشوو درێژی دەوێت .بەجارێك و دوو جار خوێندنەوە ناگەیت بە ئاقاری مەبەست و ویستی شاعیر هەتا بە ناوەڕۆکی شیعرەکە بگەیت .

پێویستە باسێك و پێناسەیەکی (دژەباو) بکەین . هەموو قسەو هەڵسوکەوت و کردەوەو داب و نەریت و یاساو رێساگەلێك کە لەهەر کۆمەڵگایەکدا هەبن و خەڵکەکە پەیڕەوی لێ بکەن ، ئەوانە شتە باوەکانن . هەرکەسێکیش دژی ئەوانە بێت ، پەیڕەویان نەکات ، ئەوا پێی دەگوترێت (دژە باو) …

بۆ دڕۆی بابەت کلیکی ئەرێبکەن .....

پاڵەوانسازی لە ڕۆمانی کوردیدا (باسکردنی دەم با) ی عەتای نەهایی وەک نموونە.... پێشرەو عەبدوڵا

دروستکردن و خوڵقاندنی پاڵەوان، کارەکتەر، بەتایبەت (پاڵەوانی سەرەکی -شاکەس) گرنگترین و سەرەکیترین خاڵە لە نووسینی ڕۆماندا، چونکە شاکەس هەر بەپرس نییە لە ئاستەکردنی ڕووداو و گێڕانەوەی گەلانەوە و یەکلایکردنەوەی ڕووداوە سەرەکیەکان، بەڵکو بەدیوێکی ناستوخۆ و ژێرەوانکەشدا، دەربڕی ڕوانین و جیهانبینی نووسەرە، واتە شاکەس، ئەو وێنە ئیدیایەیە، کە نووسەر بەشێکی زۆری بیر و دیدەکانی، لەوڕێ پێخش دەکات. جا نووسەر پێ بزانێ، یاخود نەزانێ، شاکەس دەربڕی ماکی بیرکردنەوەیەتی، چونکە قسەکردنی نووسەر لە ڕۆگەی کارەکتەرەکانیەوە، خۆن بینینی نووسەرە و خۆنیش هەمیشە ڕایەڵی بە نەست و جیهانی شاراوەوە گرێداوە، کەمتر لەگەڵ واقیع و شتە ئاشکراکان ماماڵەدەکات. لەڕاستیدا باسکردنی کەس و شاکەس و هەموو تەمەکانی پێویستە بەم باسەوە، قسەی زۆر هەن و کتێبی باشیش هەن، کە هەموومان دەتوانین وەدەستیانبخەین، ئەوەی من دەمەوێت لەی بدوێم، ئەوەیە، ئایا پاڵەوانەکانی نەو ڕۆمانی کوردی، چ جۆرە پاڵەوانێکن؟ ئایا پاڵەوان هەڵگری دید و فەلسەفەیەکی دیارکراوە؟ ئایا ڕۆمانی کوردی سەرکەوتوو بوە، لە وێناکردنی پاڵەوانێک، کە جیاوازبێ لەو ڕۆڵە گشتییەی پێناسەی بە شتەکان هەیە؟ ئەگەر پاڵەوان نمایندەی ئاستی تێگەیشتنی نووسەر بێت، تێگەیشتنی نووسەری ئەمە چ جۆرە تێگەیشتنێکە؟ تێگەیشتنێکی تایبەت و جیاواز لەو تێگەیشتنە گشتیەی بەتە ڕۆشنبیری گشتی؟ یان تێگەیشتنێکی قوە و خودان فەلسەفەیەکی دیارکراوە بە ژیان و

ماناکانی؟ ئەمانی باڵندەکانی دەم بای عەتای نەهایی، یەکێکە لەو ئەمانانەی لەم دەساتەی دوایدا دەنگدانەوەیەکی باشی بەدوای خۆیدا هێنا.
ئەگەر ئەم لەوانگەی پاڵەوانسازیەوە، لەم ئەمانە بەوانین و دیقەت لەوبەدەین کە کەسی پاڵەوان چۆن وێناکراوە، کە دواتر دەشبێتە ئەوەی لە خەیاڵدانی عەتادا، ئەشنبیر و مانای ئەشنبیر هەمان ئەو وێناکردنەیە کە پاڵەوانکانی لە خۆقاندوە، کەستی...میهرەبان... کە یەکێکە لە شاکەسەکانی ئەم ئەمانە، دوای ئەوەی حەزی دەچێتە کچێک، بەناوی ئەفسانە و دواتر تێکڵەی سیاسەت دەبێت و بەو هەیشەوە ناچارە وەڵات جێبهێڵێ، پاش زیاتر لە بیست ساڵ دەگەڕێتەوە، هەمان شاری خۆی و دەیەوێت، چیرۆکی یەکێک لە عاشقەکانی شارەکەی خۆی بنوسێتەوە، بە نەوی فەرهاد، کە ئەویش عاشقی کچێکە بەناوی کاڵا و ئەویش خوێندکارە و بەهۆی کاری سیاسییەوە بە قاچاغ دەڕێت، ئەگەر سەیری سیماکانی ئەشنبیر بکەین، لە دیدگای عەتاوە، دەبنین وێنەی ئەشنبیر لەم خاڵانەی خوارەوە کورت دەبێتەوە:
١. ئەشنبیر کەسێکە کتێب دەخوێنێتەوە.
٢. ئەشنبیر جارجار مۆسیقاش دەژەنێ وەک کەسایەتی ناسری.
٣. ئەشنبیر، خەریکی نیگار کێشانە،
٤. ئەشنبیر هەمیشە کاری سیاسی دەکات.
بەکورتی ئەشنبیر، یاخود باشترین و کامڵترین کەس، لە جیهانبینی عەتادا، ئەوەیە مرۆڤ عاشق بێت و بخوێنێتەوە و بنوسێت و خەریکی هونەرکان بێت،،، واتە تێگەیشتنی عەتا بە کەسی جیاواز و ئەشنبیر و کامڵ، ئەو وێنانەیە کە باسمانکرد. ئەم جۆرە تێگەیشتنە، تێگەیشتنێکی قوڵ و وردبینین و سەربەخۆبین، کە عەتا توانیبێتی خاوەن دیدێکی تایبەت بێت بە ژیان، یان سەر بە فەلسەفەیەکی جیاوازبێت، بە ژیان، بەیە پاڵەوانکانی، پێن لە بە هودەیی و نیگەرانی و شکست...بەجۆرێک میهرەبان، وەک کەسایەتی سەرکی ئەمانکە، بەهۆی ئەو سیفەتانەی هەیەتی و ئەشنبیربووە و لە هەندرانیش گەاوەتەوە، ئەمە وایکردووە کە کەسێکی کەمایەتی نەبێت و هەمیشە دورە پەرزبێت، لەهەموو ئەو حیکایەتانەی لەمانی باوکی و مانی مونیرەی خوشیکدا دەگوزەرێن، بەڵام نەشیتوانیوە بگاتە ئاستێک، ئەو سیستەمە کەمایەتیە، تێپەڕێنێت و سیستەمێکی تر بژیان بهێنێتە ئاراوە، بەیە هەمیشە کەسایەتییەکی خەمۆک و دەتوندی هەیە، چونکە بەڵاستی بە لانیەی، بە لانیەکەشی ئەوەیە، لە سیستەمە کەمایەتیەکە هاتۆتە دەر، بەڵام مانی تری نییە، بە ژیان.

کۆمەڵگەکەدا ناژیت، واتە هەموو خۆن و خیانەتی، مژدەی کتێب و سیاسەت و وێنەکێشانە، بەیە دواجاریش کاتێ بەجێدەهێڵت و سەری خۆی هەڵدەگرێت، تا کاتێ خۆی دەسوتێنێ. لەولاوە ناسری تار ژن، دوای لەدەستدانی ئەفسانەی ژنی، شت دەبێت، واتە هەموو شاکەسەکان، وێنەی کەسی تێشنبیر و کامڵن لە خیاڵی عەتادا، بەڵام چون عەتا هەشتا نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی، وێنای سیستەمێکی تر بکات، کە هەمان ئەو سیستەمە نەبێت، دواجاریش ناتوانێ و ناشزانێت چی لە ئایندەی پاڕەوانەکانی بکات. ئەم پەودانگەی لەرە باسی دەکەم، دەتوانین بڵێین زۆری تێمانی کوردی پێ بخوێنینەوە. تێمانی کوردی تەنها توانیوێتی یاخی ببێت و نا بکات، لەو سیستەمەی پێی دەوترێ، بەڵام تێمانی کوردی خاڵیە لە فکر، خاڵیە لە وێناکردنی شاکەسێک کە خودان پێیامێکی کامڵ و تەواو بێت. شاکەس لە تێمانی کوردیدا، تەنها بەدیوێ یاخیبوونکەیدا جوان و پێ مانایە، بەڵام کاتێک داوای ژیان و ئاشتی لێبکەیت، دەستەو وەستانەو تەنانەت ناتوانێ کاباری هەڵە کۆمەاڵیەتییەکش بکات، چونکە یاخیبوونکەی، پەسەی پێبون و تێگەیشتن نییە، بەڵکو حاڵەتێکی سایکۆلۆژی وەسییە و هاوارێکە و بەس. بانگەکی جدی نییە بۆ ژیان.

تەنانەت پێگەی ژنی تێشنبیر لای عەتا، ژنێکە کە شیعر دەنوسێت و گوێ نادات ئەوەی عاشقە پیاوێکەی، بەتەمەنە و عاشق دەبێت. ئەویش لەبەر ئەوە نا، ئەو پیاوێکە جیاواز و پاڕەوانێکە، ئەتوانێ لەگەڵی بژی، بەڵکو بەتەنها لەبەر ئەوەی دەنووسێت و بەرهەمی هونەری هەیە. خۆ ئەگەر سەیری واقیعەکەش دەکەیت، هەمان یاری و وێنەمان دەتەوێ پێش. بەڵاستی تێمانی کوردی جگە لەوەی خاڵیە لە پەیام و دیدگا، بەدیوێکیشدا بۆ گەنجان و تازە لاوان، دەخۆشکەر نییە و زەرەری زیاترێ لێسود، چونکە لای کچان و ژنان، وێنەی پیاوی ئاستەقینە، ئەویە هونەرمەندبێت و لای پیاوانیش ئەگەر ویستیان جیاوز بن، دەبێت لانی کەم نووسەر و مۆسیقار و هونەرمەندبن. ئەمەش هەمووی وابەستەی ئەو دیدە کۆنسەرڤاتیڤەی عەتایە، بۆ چەمکی تێشنبیر و کامڵ بوون. ئەگەر ئەمە پەمان وابێت تەنها نووسەران و دکتەر و پسپۆڕ و هونەرمەندکان تێشنبیربن، ئەی چۆن داوای تێشنبیربوون لەخەڵکی سادە و کاسب بکەین؟ بۆچی لەمەیان بکەین، کەسی تێشنبیر کەسەکە، هەمیشە ئامادەیی ئەوەی تیایە بگۆڕێت و باشتر ببێت. ئامادەی ئەوەی تیایە بیرکردنەوە کۆنەکانی فەبدات و هەمیشە لەخەمی باش بووندا بێت. تێشنبیربوون، هیچ پەیوەندیەکی بە نووسین و بەوانامەو مۆسیقا و هونەرەوە نییە بۆ تەنها، تێشنبیربوون، بازنەیەکی فراوانە و هەموو کۆمەڵگەی تەدایە، نەک چەنەکی تایبەت.

ئەدەب وەك راوچییەکی شارەزا پێش فەلسەفە هەوڵی کەشفکردنی ڕۆحی سەردەمەکە دەدات و ئاشکرای دەکات و وێنای ڕاستەقینە دەخاتەوە، هەروەك چۆن سەرقانس پێش هەسرێ و هایدگەر گوزراشتی لە ڕۆحی ئەوروپی کردووە. #

پێشرەو عەبدوڵا

بڕوانە:

ميلان كونديرا، فن الرواية، مركز الثقافى العربي، الطبعة اولى، مغريب، 2017، ص 12

وردەکاریی ئەمانی خەیاڵی زانستی- بەشی چوارەم- ... د. گۆران سەباح

نووسینی ئەمانێکی باشی خەیاڵی زانستی (خۆز) پێویستی ئاسان نییە. نووسینی ژانری تری ئەمان جارێک ئێستەم، هیی خۆز دوو جار. وەای گرێ و کارەکتەر و نووسینی باش، کە توخمێیلی هەموو ئەمانێکی باشن، خۆز زیاتری گرەکە.
بیرەکە. جوانیی خۆز بیرەکەکەیەتی (ئیستیان، ٢٠٠٨). پێش نووسین هەندێ پرسیار لە خۆت بکە. پرسیاری سادە یان ئاڵۆز. چی دەبێت ئۆگەر زانست بتوانێت سەری مرۆڤێکی تازە مردوو لە مرۆڤێکی زیندوو بچێنێت؟ چی دەبێت ئۆگەر دەرمانی گەنجبووەوە دروست بکرێت؟ چی دەبێت ئۆگەر زەوی دوو سانتیمەتر لە خۆر نزیک بکەوێتەوە؟ سەتان پرسیاری تر. بۆ نموونە، (نێتوەرک ئیفێکت)ی وەڵز مارسا (٢٠٢٠) باس لە جیهانی ڕەبەتی بکوژ و مرۆڤ دەکات. چی دەبێت ئۆگەر ئەبەت وەک مرۆڤ هەست و جێندەری هەبێت؟ خۆزنووسی (ئێنیمی) کەی ئیسن دەڵێ بۆ پرسیاری نائاسایی دەست پێ بکە.
توخمی چیڕۆک. گرینگێ بیرەکەیەکی باشت هەبێ، بەڵام مەرج نییە چیڕۆکەکەت باش بێ (ڕیمەند، ٢٠١٠). پێچوانەکەشی ڕاستە. ڕەنگە چیڕۆکەکەت باش بێ، بەڵام بیرەکەکەت هەو نەبێ. بۆ نموونە،

(دواهەمین دابەزینی شەوی عیسا)ی شەرزاد حەسەن بیرەکە و چیڕۆکەکەش هەند سواوە تامی ئەدەب نادات.
سەبارەت بە چۆنی ڕوماندنی ئەم پرسیارانە لە خەت بکە: ژیانی پاڵەوان (پرۆتاگۆنیست) چۆن دەبە؟ گرفتەکان چی دەبن، کێشە و خەمی چی دەبن؟ گرێیەکە لە کوێ و چۆن دەست پێ دەکات؟ ئەی کۆتاییەکەی؟ لە دنیای خەز، دەبە توخمێلی گرفتەوەی چیڕۆک ڕوچاو بکەی، وەک کات و شوێن، کارەکتەر، گرێ، تەوانینی گرفتەوە، کەوانەی گرفتەوە و تاد.
کات و شوێن. دەبە شوێنەکە سەرنجڕاکێش بێت، نەک لە واقیع، لە نەو جیهانی چیڕۆکەکە (ئیستیان، ٢٠٠٨). با خەزەکەت لە گرفتکی عارەبان بێت، بەو زانست لەوە سەرتان چاک بکاتەوە و خەڵکی بە تاڵەپەرت بنەرێتە سەر مەریخ، سەرنجڕاکێشترین شوێن دەبە. یاسا و سیستمی شوێنەکە گرینگە. ئەگەر کات ڕابردوو بە، دەبە شارەزای ئەو سەردەمە بیت، لەی بکەوە و لەسەری بخوێنەوە. ئەگەر ئایندە بە دەبە بە پەی ئەو کات و ئەو سەردەم حسێبی هەموو شتێک بکەی. ناکرێ لە ٢٠٧٠ خەڵک هەشتا ئایفۆن بەکار بێنن.
کارەکتەر. بە نموونە: پاڵەوان و دوژمنەکەی (پرۆتاگۆنیست و ئەنتاگۆنیست). کەسایەتیی پاڵەوانەکە، سیفەت و ڕەفتار و شێوەی. کێشەکانی. چیڕۆکەکەت خەش دەبە ئەگەر پاڵەوانەکەت بە دار و بەردا بدەی، تووشی هەڵوەستی سەختی بکە، با ناخەشترین ئەزموون تاقی بکاتەوە. کاردانەوەی لە کاتی شکستدا چۆنە؟. چۆن بەسەر ململانێکانیدا زاڵ دەبە؟ بە هەمان شێوە، ئەنتاگۆنیست دەبە بەهێز بە و سەرئێشەی چاوەڕوانەکراو بە پاڵەوان دروست بکات (تەم، ٢٠٠٠). بە کورتی، نابە دەت بە کارەکتەر بسووتە و وەک بووکەشووشە مامەڵەی لەگەڵدا بکەی.
گرێ. بە نموونە: گروپێک دەچنە مەریخ تا چەند سەگێک لەوێ بەخێو بکەن، گرێی ئەمە چۆن دەبە؟ بەو گروپەکە سواری کەپسوولێک بن و لەوێ دابەزن و دەست بکەن بە بەخێوکردنی سەگ، ئەوا هیچ گرێیەک لەوەدا نییە. گرێ دەبە تژی بە لە سەراوژێربوون، پێچ و پەنا و هەڵکشان و داکشان و گرفتانی لەناکاو. گرێیەکە لە ڕووداوی یەکەمەوە دەست پێ دەکات. هەرچی دوای ڕووداوی یەکەم ڕووداوەکان دەبە خزمەتی گرێیەکە بکات (کارل، ٢٠٠٠). گرێیەکە گەیشتنە بەوە و بەخێوکردنی سەگەکانە بە سەرکەوتوویی.
ململانێ. ئەو کێشانەن دێنە پێش گرێیەکە. کێشەی دیاریکردنی سەگەکان، کێشەی چوون، دابەزین، کێشوهەوای سەر مەریخ. کە ناڵێ سەگەکان لەوێ نابن بە دەندە؟ دەبە شتێکی لەو جۆرەش ڕوو بدات. من بم وای لە دەکەم: سەگەکان بەرگەی تیشکی خێری ئەوێ ناگرن، وردە

وردە کار لە مشکیان دکات دەبن بە دەندە. زاناکانی ئاوە هەمووی دەخەن، یەکیان نەبە. ئاو کەسەش خەی دشارەتەوە و پاوەندی بە سەر زەوی دکات و زاناکان پەی دەەن چ جارە درمانەک دروست بکات تا سەگکان لەناو ببات و بگەەتەوە. ئافرەتەک بە ئاو رەلە هەدەبژەرم، بەزار بووین بە دەست پاەوانی پیاوی سەر گورە گورەی ناشرین!

تەما. واتە چیەکەکەت لەبارەی چییە؟ راستە خەز لایەنی زانستی تەدایە، بەام دکرە لەتەک تەمای زانستی، تەمای مرییشی تەدا بە (برایەن، ۲۰۰۲). خەز واتە تاقیکردنەوەی مرۆڤ لە پشکەوتنی زانست و پشهاتی چاوەوانەکراودا (رەیمەند، ۲۰۱۰).

دروستکردنی جیهان. لەم لینکەدا سەیری باسی دووەم بکە، بە وردەکاریی جیهانی خەز گرینگە.

https://www.zamenpress.com/Details.aspx?jimare=26430

کەوانەی گەانەوە. ئاویش چەند توخمەکی هەس: دسپەک، جیهانی پش ململانە. پەیدابوونی کشە، لووتکە (کلایماکس). دنیای پاش لووتکە. چارسەر/ ئەنجام، ئاویش کراوەیە یان داخراو (کارل، ۲۰۰۰). دسپەکی سەگکانی سەر مریخ دکرە ئامادەکاری بت، هەبژاردنی ستاف، سەگکان، دروستکردنی کشتیەکی تایبەت، مرجیش نییە زەر درژ بت. ستان دسپەکی تر هەن. لووتکە دکرە بەدەندبوونی سەگکان بە، یان کاتە ستافکە دەخەن.

دەنگ/تەوانینی گەانەوە (پەینت ئەف ڤیو): ئەم پرسیارە لە خت بکە. ئەم چیەکە هەیە کییە؟ کە دیگەەتەوە. دەبە لە سەرەتاوە بەیار بدەیت. کەسی یەکەم، کەسی دووەم، کەسی سێیەم. کەسی سێیەمیش دەبتە گشتگیر (ئەمنیسنت)، واتە حیکایەتخوان هەموو شتەک دەزانت، ئاوەکەی تر سنووردارە (لیمیتید)، واتە لە دیدی یەک کارەکتەر دنیا دتە بینین و گەانەوە (کارل، ۲۰۰۰). لە دنیای ئامانی پستمدەرندا گەانەوە بە دەنگی کەسی سێیەمی سنووردار باوە. دکرە ئاو ئافرەتەی دەمنەتەوە چیەکەکە بگەەتەوە، یان فرە دەنگ بە، چەند کارەکتەرەک بیگەانەوە، یان دکرە کەسی سێیەم بە. هەر دەنگەک بە، خەش بیگەەوە.

ستایل. وەک پەنجە مرە، ستایلی هیچ نووسەرەک بەوی تر ناچت. چەنتیی بەکارهەنانی سینتاکس، دەنگ، ئامرازی ئەدەبی (رەوانبژی) وەک خوازە و متافەر، هیومەر لە خەزنووسکەوە بە ئاوی تر جیاوازە (رەیمەند، ۲۰۱۰). چەنتیی داشتن، بەکارهەنانی وشە، دەمایلی رەزمانی وەک رابەردووی سادە و بەردەوام و تەواو و دوور، رانەبردووی سادە و بەردەوام و تەواو و تاد. ست کەس لە هەەکدا کە بکەوە، داوایان لە بکە باسی چالەنان بکەن. چایکە لە دەنەن،

بەرام گەرانەوەی هیچیان بەوی تر ناچێت. ئەو ستایلێ. چیەکی سەگەکانی سەر مەریخ بدە سێت ڕەمانووس، هەر یەکە بە شێوازێک دیگەتەوە.
ڕەمانی بەزارکەر زەرن، بەرام بە ڕەچاوکردن و پەاکتیزی ئەم وردەکاریانەی سەرەوە دەتوانی خەزکێت بەتام بکەی. لە دەرفەتێکدا، بە زنجیرە وتارێک باسی کەمی ڕەمانی بەزارکەرتان بە دەکەم. ئێستە ڕەمانێک دەخوێنمەوە، خەماڵیین و بە حسێبی نووسەرەکە شاکارە. هەتا پێنج بەشم لەی خوێندەوە دە جار وازم لەی هێناوە و لەی هەاتووم. سەردەمی مێتا مەدەرنە، بەسە ئیتر.

گەران سەباح دکتەرای لە بواری ڕەژنامەوانی و نووسیندا هەیە لە زانکەی کانزەس لە ئەمریکا. سە ڕەمانی (شاخوێنبەری سەرکردە، ترس و ڕق، دووی سوور) بە ئینگلیزی و کوردی چاپ کراوە. سکەلەرەی فوبەایتەر، هەگری خەاتی باب سیگمان و کادەر پیکەتی ئەمریکییە لە بواری ڕەژنامەوانی و نووسیندا.

-_____

سەرچاوەکان:

Brian Attebery. Decoding Gender in Science Fiction. New York: Routledge, 2002.

Carl Freedman. Critical Theory and Science Fiction. Wesleyan University Press, 2000.

Istvan Csicsery-Ronay, Jr. The Seven Beauties of Science Fiction. Wesleyan, 2008.

Raymond Williams. Tenses of Imagination: Raymond Williams on Science Fiction, Utopia and Dystopia. Ed. Andrew Milner. Frankfurt am Main, Oxford and Bern: Peter Lang, 2010.

Tom Moylan. Scraps of the Untainted Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia. Boulder and Oxford: Westview Press, 2000.

بەفرکی زەر.. لە پاشخانیی شیعردا کۆکە بوون نەجمەدین سادق

لەناو ئەمەی کوردا وشە هیچ بەهایەکی نەماوە، جونکە سیاسیەکان حەیایان نەماوە. رۆژانە هەزار رەخنەیان لیدەگیرێت مەش میوانیان نییە. رۆژانە خەڵك بە ناحەق دەکوژرێت کەس نایەتە دەنگ. ئیتر چۆن زەوق و سەلیقەی خوێندنەوە ئەدەبیان لە شوێنی خۆی دا دەمێنێت و خەڵکانێك تاقەتیان دەبێت وتوێژی بابەتی شیعری کوردی هەنووکەیی بکەن؟

من دەزانم ئەم نووسینە هەر سەریشەو کات کوشتنی خەڵکە. هەرچەندە تا ئێستا بە خزمەت شاعیری ناسراو ماردین ئیبراهیم نەگەیشتووم، بەڵام لە روانگەی نووسینەکانیەوە دەتوانم دووربەدوور وەك خوێندنەرێك بەیار بەسەر رەهەندە جەراوجۆرەکانیاندا بدەم، ئەمەش مافێکی رەوای خۆمە وەك چۆن مافێکی رەوای ئەویشە بڵێت دەنگ و سەرنجی خۆی لەمبارەدا دەربڕێت.

لێرەدا وەك موتابەعەرێکی شیعرەکانی ماردین ئیبراهیم سەرنجی دوا شیعری ئەو شاعیرەم دا بە ناونیشانی (بەفرێکی زەر لە ئیگزیتەر باریبوو) لە گۆڤاری رامانی ژمارە (٢٧٤) بەاویکردبووەوە، بەڵام دەمخواست نە بینووسیایە و نە بەاوی بکردایەتەوە، بۆچی؟ ئەویش لەبەر هەیەکی سادەو ئاسان کە هیچ لایەنێکی تازەی تیا نییە بە بەراورد بە شیعرەکانی تری و لەرشدا وتوێژی ئەم حەقیقەتە دەکەین. کەواتە وەك هەندەك ناڵەم ئەم شیعرەی ماردین کاریگەری شیعرەکەی دلاوەر قەرەداغی لەسەرە کە لە ژمارە ٥١ ی ١٤/١/٢٠٢٠ ی رۆژنامەی زەماندا بەاوی کردبووەوە لە ژێر ناونیشانی (بەفرە ئەبارە لە چیا) و تیایدا دەڵێت:

بەفر پرووشە دەکا لە چیا
دونیا دەکاتە ئەوارەی خۆی
وەك سەما بکا

بەڵکو ئەو پرسیارەم لەسەرەتادا لا دروست بوو کە بۆچی (ئیگزیتەر)؟ بەڵێ

ئیگزیتەر شارەکی مەژووییە و بە پێی نەخشە دەکەوێتە ناوچەی دیقەنی وەاتی ئینگلتەراوە، لە کاتێکدا سەدان ماڵباتی کۆبەران رۆژانە سەد جار دەمرن و دۆزیانەوە کە دوعا دەکەن لەسەر سنووریکان و لە

ناو بەفردا رۆشتبوو کانیان رەق نەبنەوە یان نەکوژرێت، ئەم خەمەکی رەسەنی هەڤقوڕاو لە ناوجەرگەی تراژیدیەکانی میللەتی کوردەوەیە، ئایا هەموو ناوەکی نامە بۆ خوێنەران دەبێتە هەی ئاوەی شیعر بایەخدار بکات؟ ئەمش رەنگە لە لاوازیی کۆسایەتی تاکی رۆژهەڵاتییەوە سەرچاوە بگرێت و کە هەموو هەزو پەزو پشکۆوتنێك لە رۆژئاوادا دەبینێتەوە خەی لەیاد دەکات.
دواتر گەر بینە سەر بابەتکی تکنیکی سەبارەت (بەفر لە ئیگزیتەر) لەناو ئەم شیعرەدا، دەبێت بپرسین ئایا ئاو گرنگی و بایەخەی هەیە (وەك بەهای شیعریی) کە نەك ببێتە ناونیشانی دەقەکەو بەس، بۆکو ١٠ جار لەم شیعرەدا بە شێوەیەکی مانادوکەر چەندپات بکرێتەوە بەم جۆرانە:
١- لە ئیگزیتەر بەفرەکی زەر باریبوو
٢- کچەکەم دەیگوت بابە ئاگات لەیە بەفرەکی زەر
لە ئیگزیتەر باریوە؟
٣- بۆم من لەجیاتی هەمووان، ساۆکیان لە جیاتی هەمووان
لە ئیگزیتەر بەفرەکی زەر باریبوو زەر گریام
٤- من ساۆکیان لە ئیگزیتەر کە بەفرەکی زەر باریبوو
بۆی گریام
٥- کچەکەم شاهیدە ئەو ساۆی لە ئیگزیتەر بەفرەکی زەر
باریبوو من گریام
٦- لە ئیگزیتەر بەفرەکی زەر باریبوو
٧- کچەکەم دەیگوت بابە کە بروامان پە دەکات بۆین
ساۆکیان لە ئیگزیتەر بەفرەکی زەر باریوە؟
٨- ئەو ساۆی لە ئیگزیتەر بەفرەکی زەر باریبوو زەر گریام
٩- کچەکەم شاهیدە ساۆکیان لە ئیگزیتەر بەفرەکی زەر
باریبوو، بۆی گریام
١٠- لە خەونمدا زستان بوو؛ بەفرەکی زەر لە ئیگزیتەر
باریبوو کچەکەم دەیگوت بابە چاوت لەیە بەفرەکی زەر
لە ئیگزیتەر باریوە!
ئەم هەموو لە لایەك، لە لایەکی تریشەوە گەر بینە سەر ناوۆکی ئەم شیعرە؛ ئەوا دەبینین لەسەر یەك خاڵ دەوەستێت و جەخت دەکاتەوە کە ئەویش ئەوەیە:(هەمووان لە یادیان کرد بۆم من لە بیرم نەچووەو)، ئەم لەکاتکدایە کە هەر زوو لە شیعرەکانی تری شاعیردا بەر ئەم واتایە دەکەوین و لامان نوێ نییە، بە نموونە شاعیر لە شیعری خەدیجەدا دەڵێت:
بۆم من لە ئەما ئەو ڕۆژانەی وەک سەگ لە چارە نووسی خەم
هەڵدەهاتم تەم لەیاد بوو

یان لە شیعری (نەینەوا) دا دوو بارە سەبارەت لە یادنەکردن دەڵێتەوە:
بەڵام ئەوەی قەت هەور نابەتەوە یادەوەریی تۆیە کە وەک ئەسپی چەمووش لەناو سەرماندا دەحیلێنێت
هەروەها خاڵێکی تری هاوبەش و دووبارەی شاعیر لەم شیعرەدا بە بڕوارد بە شیعرەکانی تری ئۆیە کە بە چەندان جۆر دەگەڵێتەوە و دووپاتی سەختییەکانی ژیانی رابردووی خۆی دەکاتەوە، بە نموونە لەم شیعرەدا دەنووسێت:
ترسی خنکان لە ناو بەلەمەکاندا
ترسی مەرگ لەسەر سنوورو لەناو
کەگەی مینەکانا بەس نەبوو؟
من بەراوردی ئەم خەمە تاکەکەسییە بچوکانە بە مەرگەساتە گەورەکانی مرۆڤکانی دەوربەرمان ناکەم، بەڵام ئەو جارێکی تر بە نموونە لە شیعری (خەدیجە)شدا دەڵێت:
یادگاریی ئەو ڕۆژانەیە کە بە خەمناکی لە کاسەوە سەیری دەڤەرمان دەکرد
لە پاتراوە سەرنجی ئەو کەشتییانەمان دەدا کە بە دەریادا دەیانفیشکاند و بەرەو ڤینیس دەڕۆیشتن
بەناو کەگەی پەتاتەدا دەڕۆیشتین و یادی شلەی پەتاتەی داپیرە دەیگریاندین
هەروەها خاڵێکی تر کە لەردا جێی باسە ئۆیە کە کەرەسە شیعرییەکانی بە گشتی زۆر نزیکن لەیەکەوە، بە بەکارهێنانی ڕووداوە میژوویی و ئاینییەکان (چ بەکارهێنانی ناوی پێشواکان یان جەنگەکان یان شوێنەکان بێت) وەک: ئەرشەلیم و کەعبە، مەدینە، کەربەلا، کەنعان ، یوسف و ئەندەلوس، یەزید، حوسێن، قابیل ، یەهودا …تاد، لە لایەکی تریشەوە خیتابی ڕاستەوخۆی دەق بە: یان کچە یان خوشك یان خەدیجە یان زۆڕیخا …کە لەڕشدا خوێنەری زیرەك هەست بە هەبژاردنی وردی شاعیر دەکات بە بەکارهێنانی ئەم ناوانە و کاریگەریی لەسەر سەزو هەستی خوێنەر، چونکە بە گشتی توخمی مەینە هەستەوەرترو ناسکترن و زیاتر جێی بەزەیین کاتێك وەکو کەرەستەیەکی شیعری سوودیان لە وەردەگیرێت، یاخود دووبارەکردنەوەی تیمای (جەنگ) و تێکەڵکردنی بەبارە سەزداریەکە لە زەربەی شیعرەکاندا دووبارە دەبنەوە، هەروەك لەشیعری (نەینەوا)شدا بەر ئەم هەقیقەتە دەکەوین و کتێبێکیشی هەر بەو ناوەوە (تە مەچە بە شەڕ) چاپکردووە، کەواتە لەرەوە دەکرێت بڵێین زەربەی شیعرەکان درێژکراوەی یەکدین، بەڵام ناشکرێت هەر لەسەر ئەو شێوازە هەموو شیعرەکان بهێنرێنەوە، هیوادارم ئەم قسانە دەی شاعیر زویر نەکات تا بە جارێك هەر سەر

بکاتە ڕەمان و شیعر فەرامۆش بکات، بەڵام ئەم ڕەخنانە بنیاتنەر دەبن گەر بە دەکی فراوانەوە وەربگیرێن و بخوێنرێنەوە، چونکە لەماندا خەڵك تاقەتی خوێندنەوەشی نەماوە، چونکە هەموو شتەکان بە بەها کراون و حەزی ژیان و داهێنان و بنیاتنان لای خەلکەکان یان مردووە یان کوژراوە.
ئەوەی جێی گوتنە دابەزینی ئاستی شاعیرە بە پێی هەی زەمانی نووسینی شیعرەکان، بەوەی یان زیاتر دووبارەکردنەوەی بابەتەکانی پێشوو و دنیابینی و زاراوەکانە بە جۆری هاوشێوە، یان نووسینەوەی هەمان هەست و سۆزی ڕابردووە لە شیعرەکی نوێدا بە هەمان فۆرمی پێشوو، لەم حاڵەتشدا شاعیر ناتوانێت جیاوازبوونێك بخولقێنێت و ئەو سنوورە ببەزێنێت کە کەتی ئێندێشەو ئەفراندنەکانی تێیدا قەتیس ماوە، یاخود بە بارەکی تردا ئەوە هەر قەناغێکی دیاریکراو بوو کە مەرگەساتەکان شیعری جوان و نوێیان بە شاعیر نووسی و ئەو زەمانە لەگەڵ پیس بوونی ڕووی ژیاندا تێپەڕی و گەڵانەوەی ئەستەم، یاخود کاریگەریی پاڵەتیک و کێشەکانی ڕۆژن ئەو تەمەیان خستووەتە سەر مەرگی هەڵقوڵینی کانیاوی بەهرە تازەوبووەکانی شاعیر! پرسیاری تریش زەر هەن بەڵام ئەوە بە تەنیا هەر شاعیرە بە شیعرەکانی دەتوانێت هەموو ئەو ئۆگرانە بەوێنەتەوەو حەقیقەتی گومانەکان پوچەڵ بکاتەوە، ئۆگرنا ئەوا ئەمە بە وەڵام دێش دادەمێنین!

لە یادی 30 ساڵەی شەهیدکردنی شیوعییەکی قارەماندا … ئەحمەد ڕەجەب

{ هەموو ساڵێك لە 24 ی حوزەیران یادی لە سەدارەدانی شیوعییەکی قارەمان و چاو نەترس و فەرماندەیەکی لێهاتووی بە توانای پێشمەرگە ئەکەینەوە}.
لە گەڵ دامەزراندی حزبی شیوعی عێراق لە ساڵی 1934 شیوعییەکان لە پێناو ئازادی و سەربەستی وڵات و چاککردنی باری کۆمەڵایەتی و ژیانی خەڵکی هەژارو چەوساوەو زەحمەتکێش تێکۆشاون و دووچاری ڕاونان و گرتن وتێهەڵدان وئەشکەنجەو ئازارو کوشتن و زیندانیکردن

بوونەتەوەو لە رێی ئەو تێکۆشانەدا لە پێناو{ نیشتمانێکی ئازادو گەلێکی بەختیار} خوێنکی زۆریان بەخشیوەو یەکێك لەو شیوعییانە تێکۆشەری سەرکردەو فەرماندەی پێشمەرگە رەووف حاجی محەمەد گوڵانییە.
لە ناو خێزانێکی جوتیاری هەژاردا لە دێی گوڵانی حاجی کاکەوڵا منااڵێکی بزیێی چاوەگەش { رەووف } لە ساڵی 1953 دا چاوی بە ژیان هەڵهێنا و، هەر لە منااڵییەوە بەهۆی هاتووچۆی هاوڕیانی بەرپرس و کادیرەکان و ئەوانەی لە بەر شاخاو داپڵۆسینی رژێمە کۆنەپەرست و دیکتاتۆرییەکان هەڵاتبوون وەك هاوڕیان ئەحمەد دێزاری شاعیری ناسراوی گەلەکەمان و عەبدوڵای مەلا فەرج (مەلا عەلی) و فارس رەحیم (دکتۆر فارس) و ژمارەیەکی تر، دێی گوڵانی حاجی کاکەوڵا بوو بە لانکەی شۆرشگێران و ماڵەکەی حاجی محەمەد گوڵانی بوو بە جێی حەشاردان و حەوانەوەیان و لە ناو ئەو خێزانەدا رەووف پەروەردە ئەبێت وگوێی لە وشەی شیوعی و شیوعییەت و شیوعییەکانەو، لە دێی بانیخێلان خراوەتە بەر خوێندن و، لە پاش سەرەتایی چووەتە ناوەندی دەربەندیخان و ، بە هۆی بارودۆخی سیاسی و پەیوەندی کردن بە رێزەکانی حزبی شیوعی دەستی لە خوێندن هەڵگردو، خۆی بە تەواوەتی وەك کادرێکی کارامە تەرخانکرد بۆ کارو راپەراندنی ئەرکەکانی حزب.
رەوف لە بارودۆخی گرتن وکوشتن وشەری حکومەتە خوێنڕێژەکان نمووونەی ئازایەتی وخۆراگری قارەمانانە بوو، لە ماوەیەکی کورتدا بوو بە ئەندامی حزب و، هەر بەو شێوەیە بوو بە ئەندامی لێژنەی جوتیاران و، ئەم لێژنەیە کاروباری بەشێك لە شارەزورو دەهاتی قەرەداغ و وارماوەو دەربەندیخانی بەرێوە ئەبرد
لە پاش بەیانی 11 ی ئازاری مێژوویی ساڵی 1970 هاوڕێ رەوف بە گوروتێنێکی گەرم و ئازایانەو دوور لە ماندوو بوون پەرەی بە خەبات و تێکۆشانداو، حزب بۆ فراوبوون و زیادکردنی زانیاری فیکری و رێکخراوەیی ناردیە بەغداو ، لەوێ لە بارەگای ناوەندی حزبی شیوعی عێراق چووە خولی راهێنان لە چەندین کۆرس بەشداری کرد و، لە ماوەیەکی کورتدا بوو بە ئەندامی کۆمیتەی محەلی پارێزگاری سلێمانی و بەرپرسی رێکخراوی حزب لە قەزای دەربەندیخان.
رەوف لە ماوەیەکی کورتدا بوو بە کادرێکی لێهاتوو بە تواناو زێر چالاك بوو، جێی سەرسورمانی هاوڕیانی بوو لە ئەنجامدانی کارو ئەرکەکانی و ، هەر بۆیەو لە تەمەنێکی کورتدا توانی متمانەی حزب و جەماوەر وەدەستبهێنێت و، بە هۆی تواناو لێهاتووی و ئازایەتیدا لە تەمەنی لاویدا ببێت بە ئەندامی رێکخراوی هەرێمی کوردستانی تێکۆشەر.
بەهۆی، لە تافی لاویدا لە حەفتاکانی سەدەی رابردوو لە پێناو گەل و

نیشتمان هاوڕێ هەووف رووی کردە حزبی شیوعی عێراق و بوو بە ئەندام و، دەستیکرد بە خەبات و تێکۆشانی بۆچان ، مرۆڤێکی دڵسوزو ئازاو نەترس دوژمن بەزین و خاوەن تواناو سیفاتێکی جوامێرانەو کەسایەتییەکی کەمەایەتی ڕێزدارو خۆشەویست و خانەویست بوو، دەستپاك و جێی متمانەو، خاوەن موراڵێکی بی وێنەو تیکۆشەرێکی بێ هاوتاو ڕەهەیەکی بە ئەمەکی گەل بوو شەوو ڕۆژ بەوپەری توانایەوەو، لە پێناو بتەوکردنی ریزەکانی ڕێکخراوەکانی حزب کاری ئەکرد.
لە 5/10/1972 لە گەڵ قەدریە خان کچی هاوڕێی شیوعی ناسراوو کرێکاری بەندەری دەربەندیخانی خۆشەویست عوسمان هەوڵێری هاوسەرگیری کردو، هەر زوو لە ڕێگای تێکۆشانی پیرۆزدا خۆ و هاوسەرە تێکۆشەرەکەی هاوڕێ { قەدریە عوسمان} دووچاری ڕاونان و ئازارو ئەشکەنجەو بوونەوەو، خۆڕاگرانە و سەربەرزانەو لە خۆشەویستی گەل و نیشتمان و حزب و هاوڕیاندا درێژەیان بە خەبات و تێکۆشان لە دژی ڕژێمی دیکتاتۆری خوێنڕژی سەدام حوسەین و حزبی بەعسی عەرەبیدا.
لە ساڵی 1978 ڕژێمی دیکتاتۆری سەدام حوسەین دەستیکرد بە شاڵاوێکی چەپەڵ دژ بە حزبی شیوعی عێراق و هەزاران شیوعی گیران و بە دەستی جەللادەکانی ڕژێمی خوێنڕژ شەهید کران و، بە مەبەستی کرتنی هاوری ڕەووف ڕژێمی بەعس چەند جار هەوێیداو سەرکەوتوو نەبوو، هاوڕێ بێ خۆشاردنەوە ناچار کرا ڕوو لەێ ناوچەی قەرەداغ بکات و، لەوێشەوە لە گەڵ ژمارەیەك هاوری چوون بێ هەورامان بنکەی پێشمەرگایەتی حزبیان لە ناوچەی {بەلەبزان} دامەزراندو، بە هۆی ئەوەی هاوڕێ ڕەووف یەکێك بوو لە بەرپرسەکانی حزب ڕوو بەڕووی زۆر ناخۆشی و مەینەت و هیلاکی بووەو، ڕۆژانە ژمارەی پێشمەرگە لە هەڵکشان بوو، بێ دڵزینەوەی ڕێگاوبان بێ ئازوقەو خواردن و چەك و تەقەمەنی و تفاقی پێشمەرگایەتی شەوو ڕۆژ لە گەڵ هاوریاندا بێ چارەسەری ئەگەران.
هاوڕێ ڕەووف وەك پێشمەرگەیەکی دڵڕو چالاك لە ئەنجامدانی کاروبارو ئەرکی ڕۆژانەی مرۆڤێکی جوامیرو هێمن و لە سەرخۆ بوو، لە لایەن دەست و پێشمەرگەو سەرجەم هاوریان و کەسوکاری جێی ڕێزو خۆشەویستی بوو، هەموو کات دەم بە پێکەنین و قسە خۆش دەستپاك و دڵپاك و ڕاستگۆ، بە درێژایی تەمەنی ژیانی مەردانە و خاوەن هەڵوێست و، لە بەرەی پێشکەوتووخوازو ئازادیخوازان و گەل بوو، بە سەربەزی ژیاو چاونەترسانە هەڵسوکەوتی کرد.
لە پاش بریندارکردنی لە ساڵی 1983 و بە مەبەستی تیمارکردن و خوێندن حزب ناردیە مۆسکۆ لە یەکێتی شۆرەوی جاران و، لە گەڕانەوەیدا حزب ناردیە کۆماری یەمەنی دیموکراتی بێ بەرزکردنەوەی

زانیاری عەسکەری و، کە گەرایەوە کوردستان بوو بە بەرپرسی عەسکەری مەبەندی سلێمانی و کەرکوك – حزبی شیوعی عێراق.
ساڵی 1987 بە هاوکاری هاوڕیان و بەرپرسانی حزبە کوردستانییەکانی تر نەخشەیان بۆ لێدانی دوژمنی دیکتاتۆری و ئازادکردنی قەرداغ داناو، سەرکەوتووانە گەیشتن بە ئەنجام و دوژمنیان لە ناوچەی قەرەداغ قاوداو، حزب بە بێ زیان دەسکەوتێکی باشی دەستکەوت و، هەر لە پاش ئەو سەرکەوتنە هاوڕێ بە یارمەتیدانی هاوڕییاتی تر نەخشیان بۆ کرتنی شارچکەی نەوجول دارشت و، هیزەکانی حزب بە تەنها توانیان لە ماوەیەکی کورتداو بە بێ زیان دەست بە سەر شارچکەکە بگرن، لە گەڵ دەستکەوتێکی گەورە لە ئۆتۆمبیل و دێشکاو و هاوەن و ئار بی جی و چەکی سووك و کەرەسەی پەیوەندی و جیهازی راکاڵ و.
لە دوای پرسەی ئەنفالی چەپەڵ و، لە کاتی کشانەوەی هێزەکانی حزب و حزبەکانی تر لە ناوچەی قەرەداغ هاوڕێ جەوهەر نەیویست ناوچەکە چۆڵ بکات و، سوور بوو لە سەر مانەوەو، لە پاش ڕەزامەندی حزب لە گەڵ پێلێك لە پێشمەرگە ئازاکانی حزب مایەوە و، لە کاتی چوونی بۆ ناو (مجمع) ی نەسر لە نێوان زەرایەن و عەربەت و، بە چاوساغی چەکاوخێرێکی سەر بە رژێمی بەعسی جانەوەر، هێزە تایبەتییەکانی رژێم هێرش ئەکەنە سەر شوێنی هاوڕێ جەوهەری کێنەدەرو، دوژمن هەموو جۆرە چەکێکی نوێ و مۆدیرن بەکار ئەهێنی و، ، لە پاش شەرێکی درندانە لە ڕۆژی 10/9/ 1989 ئەیگرن و ڕەوانەی گرتووخانەکانی کەرکوك و بەغدای ئەکەن و، زۆر درندانە ئازاری ئەدەن و هاوڕێی نەمر هیچ شتێك نادات بەدەستەوە وەك ماڵی حزبی و شوێنی هاوڕییان وپێشمەرگەی ناو شارەکان و نهێنییەکانی ترو، بەو هەواڵستە پر لە جوامیری و مەردانەیە زیاتر ڕووی دوژمن و چەکاوخێرانی ڕەش کردو، دوژمن هیچی بۆ نەمایەوە جگە لە گرتنەبەری کارێکی دڕوقیزەوەن و نامرۆڤانە و لە ڕۆژی 24/6/1990 هاوڕێی قارەمانیان لە سەداردا.
لە پێناو خاك و نیشتمان وحزب هەموو ژیانی خۆی وخێزانەکەی کردە قوربانی بۆ خۆش گووزەرانی هەژاران و چەوساوەکان و، لە پاش کۆچی هاوڕێ جەوهەر خێزانە تەکۆشەرەکەی { قەدریە عوسمان هەولێری هاوسەری و دو کچەکەی : ڕۆژان و سازان و دوو کورەکەی – گۆران و ئاواره } بەجێماون.
بەڕێ ئەی هاوڕێی سەرکردە { ڕەووف حاجی محەمەد گوڵانی – جەوهەر }، ئەی مامۆستای لێهاتوو، ئەی پێشمەرگەی چاونەترس، ئەی بەرپەرسی خۆنەویست، ئەی هاوڕێی ڕۆژانی سەخت و دژوار، ئەی شەهیدی نەمر گیانتان و ماڵ و سامانتان لە پێناو گەل و نیشتمان و حزب و شیوعییەت بەخت کرد، ئەی شەهیدی نەمر ئێوە بوون بە چرا بۆ هەموو شیوعییەکان و دۆستانیان بۆ ئەوەی لە سەر ڕێبازە پیرۆزەکەتان بڕۆن

لە پێناو: نیشتمانێکی ئازادو گەلێکی بەختیار.

22/6/2020

..

تۆزقاڵێک لە جوانی کێنار…
شیعر: کاوە عوسمان عومە ر

ئەو چاوانەی مانگیان تیا ووبوو
فریشتەیەک لەشیعرێکە وەک دروستبوو
جەستەیەک بوو پەروانە
هەستەیەک لە تەرتیلەکانی نەفرەت
لەسەر لەپی شەوێک
نەبارانی لەبەرا بوو، نە چارەیەکیشی
بە ڕەحپژانی ئەو تارماییە مەستانە کرد
لە قاپایەک لە ئازاری زومردی دەریا
تا سپەدەیەکی تر،
بە مشتە لە ژوان توانەوە
بەڵام خۆ مانگێک لەبەردەما بێت گریا
تە هەر بە دڵپژانی خەتەوە
ڕۆژە زومردیەکانمت گوڕچنین کرد
کە ویستم بتبینمەوە
گفتو گۆی باران و ووشە بوو
ڕۆگی دارەکان لە ڕەحی منایە
بەیە بە بەینی هەر پەلەک
لە دارستانی سپی تەنیایی تە
دەشم خورپەیەتی
وەک خەکووشتنی بایەک
بە پەنجەرە شەرەنگەزەکەی سەفەرمان
شەقامیش چۆڵ بن
هەر تەنیایی قیبلەنمامە

پیاوێک لە ئاسن
ژنێک لە بەرد
شاخێک لە ئاو
ئاسۆیەکیش پێشگۆیشتنی ئەو کەشتیەی
لە ڕۆژگ و لم و نیشتمان پڕکرابوو.

مانیفێستی عەشق.. بەشی هەشتەم... تێکست: ستیڤان شەمزینی

چی لەوە خۆشترە شەرابی ئەوینت
تک تک بەژنتە گەرووی تینووی منەوە؟

هەر کاتێک بەیار ئەدیت بەی و نەیەتەوە
چاوەڕوانم لە هەموو کات زووتر بێیتەوە

پێم بڵی چ جادوویەک لە دەنگی تەدایە؟
بە یەک وشە لەگەڵ خەم ئاشتم ئەکەیتەوە

لە کەنارەکی پێ لە ئاگری دەزێخدا بووم
ئەو کاتەی تاقگەی ئەوینت بەسەرمدا ڕژا

لە واقیع و خەیاڵەکانمدا هەر تۆ هەیت
پێم بڵێ کوێ هەیە خاڵی بێت لە تۆ؟

هەر هەموو پێکەنینەکانی من

بەستراوەتە بە یەک تاکە بزەی تەوە

پرشنگی روونی خەت دەربخە
شەبەقەک بخەرە ناو تەمومژی رەحمەوە

ئیشی من هەمژینی بەنی عەترەکەت و
راموسانی پەیکەری بەژن و باڵاتە

هەموو رۆژێک چاوەڕوانی نامەیەکی تەم
تەیدا نوسرابێت چاوەڕێم مەکە، دەمکە هاتووم

بە دوای ئەودا وەڕم
شوێنی تە، بە هەمیشە، دڵی من بێت

لە هەموو وەستگەکان چاو دەگەڕێم
بەکو بریسکەی جوانیت روونا‌کم بکاتەوە

نەرم نەرم بەنی هەناسەکانت بکە
بزانە بەنی شیعری منیان لە نایە؟

لە خوێنکی زەدە خەش دەچیت
کە هەموو شەوێک لە چاوەڕوانیتام

بەیارتداوە بە بەیاخی ئەوین رەنگم بکەی
بەیە خەم ئامادە کردووە ببمە پەلکەزێرینە

بە یەک وشەی تۆ، زریان و گەژەووکەی رۆح و
بارانی بەڵەزمە و خۆی چاوەکانم دەوەستن

ستەکهەم – سەلنا

وێنەوشە ... پشکۆ ناکام

..... کاتێک رژێم و دەستەاتە دیکتاتۆرەکان زیاتر و زیاتر بە جومگەکانی کەمەگایە یەنە خوارە ، مەترسییەکانی بووونی دەوڵەت و دامەزراوەکانی وەک بەشێک لە حیزب زیاتر ئەبە و وەک ئەوەی ئەمەی هەرەم شتێک نابینرای و هەستی پێ ناکرێ بە ناوی سیستەم ، سیستەم و ژێرخانێ یاساییەکان واتا حیزب حیزبیش واتا چەن کەسێک ، دەسەاتی بنەماڵە لە رژێمەکەی ئەمەی هەولەر کە لەژێر رکەفی بنەماڵەوە بەرەوە ئەبرەت بووە بە دەوڵەت ، ئەوەی بنەماڵە ئەیەوەت لە هەی حزبەوە جەبەجەی ئەکات و دووڵەت وەک دامەزراوە و یاسا و هێز وا لەناو لەپی دەستی نوێنەرەکی بنەماڵە و لە سەرووی هەرەمی رژێمەکە دانیشتوە و تەش بەخەت هەر هاوارکێ تا تووشی ئیلتیهابی حونجەرێ ئەبی کەس ئاوەکی خەرت لە نایاتەوە ، ئەو کەس و خەڵکانەش کە بەناوی وەزیر و مەزیر ی بەناو حکومتەوە هەر چاوەی ئافرینی حیزبن ئەبن بە بەشێک لەو دەستەاتەی یان ئەو حیزب و بنەماڵەیەی جەگەی دامەزراوە دەوڵەتییەکانی گرتەتەوە و هەموو فەرمان و یاساێکی حیزب(بە فزە گرتن) جەبەجێ ئەکەن جا ئیتر لە بەرژەوەنی خەڵکێ یان نا جا بە جەهەنەم گرنگ ئەویە ئەم جەبەجەکارە بە ئەوەی بەی هەبە بەڵەبەڵەك بکا یان خوانەکردە یەکسەر جەبەجێ نەکرێت ئەو کاتە بە تاوانی لایان لە رەباز وبە وەفایی بە خوێنی شەهیدان وا وێلا بە حاڵەت ،
ئەم راستیەمان بە روونی لەم کاتەی کەرنایە بە دەرئەکەوێت چەن بەختەوەری بەناو سەرکی حکومەت ئەو مەسەلەیەی قەستەتەوە بە مەبەستی سیاسی حیزبی و بنەماڵەیی و وزیر و پارێزگار و فەرمانبەرە ملکەچە نەفامەکان بە نوقتە و سەری دەوڵەوە جەبەجەی ئەکەن و ئەوان

مەمنوون !! بەیانی بەناو سەرکی حکومەت بە وەزیری تەندروستی کە کادری حیزبەکەی خۆیەتی بەڵێ تەسریح بە کە ئێگەر پارتی بیت کەرنا کەمتر کارت لێئەکا !!، جونکە جەنابی وەزیر دووڕوو و پیشەکەی خۆی لە حیزبا ئەبینە نەک وەزارەت و خزمەتی خەڵک ، بە سەو دوو کردن ئاوی بەناو سەرکی حکومەت ویستی لەبەر دەم دە پانزە ماکرۆفۆنا وەک تووتی ئەیڵێتەوە ، ئاخر ئاو هەموو یاری کردنە بە ئەعساب و دەروونی خەڵک بە ؟گەر حسابا تێکی حیزبی وبنەماڵەیی لە پشتەوە نەبە !! هەر داوای موچە بکە بە تاڵەفۆنکی بەناو سەرۆکی حکومەت وەزیری تەندروستی یەکسەر لەسەر شاشەکان ئەڵێ بەپاڵە بچنە ماڵەوە ئاگادارین فەوجێک کەرنا بەرەوێە بەرەو هەرەم بەتایبەتی سلەمانی و لەبەر خاتری ئاوە هات و چە قەدەغە ئەکەین و وەزیری خستنەئاولاوی موچەش ئەڵێ ؛ خەریک بوو موچە بین بەنام بە ئاوی نەکەوتە دەست کەرناوە ئامان گرتووە !!پاڵەتان چیە موچەکانتان لە شونکی ئەمینە(وەک ئەمانەتی بیست و حەوت ملیاردەکە) با کەرنا تەواو بە وەریئەگرن...

جا بێە مەترسییەکی گەورێە کە دەوڵەت ببە بە بەشک لەدامەزراوکانی حیزب و کادیرە بچووک و مەشک ئەکسپایەرکان بەرنامەی حزب لە وەزارەتکانیان بەڕێوەبەرن ، کاتێک حیزب بەناوی دەوڵەتەوە لەبەرژەونی خۆیان و بنەماڵە ئەبن بە سەرچاوەی یاسا ئیتر دەست لەو کەمەگایە بشە کە خەڵر لە خۆی ببینە تا ئاو حیزب و بنەماڵەیە دەسەاتدار بن ، گەر خەشبەختانە نەمان ئاوە قسە و باسکی تری لە ئەکەین...واریدە وەزیر ئاقڵی بە دونیا نەشکە ، یان لەئاستی مەسئولییەتا نەبە یان تامەزرۆی پارە بە ، بەڵام کاتێ وەزیرێک کە نوێنەرایەتی یاسا و دەوڵەت ئەکا بە پەرژەونی گشتی ئەبە بە سەنگری سەرکی بەناو حکومەتەکە کە بەتاوانی دزینی قووتی خەڵک هیچ شەرعییەتێکی یاسایی لە مانەوەی لە حوکما نامێنە ،موسیبەتەکە لەوەو دەست پێ ئەکا کە هەرچی ئیعتبارێکی ویژدانی و یاسایی وئەخلاق ئینسانی و نیشتمانی هەیە لەبەر خاتری مانەوەی وەک وەزیر ، هەمووی ئەخاتە سنوقی وەنەوشکەیەوە.....

قەندیل سەنگەری ئاڕاووە ستار...
ئەحمەد

لەچوار تەرمی تەنی سستما
هەبەی بزاڤیان هەواسی
دەم قورس و
مەشکم تەپیوو
دەستی راستم
پەنجەی چەپمی نەدەناسی
لەم کەینوونەی کورد خنکانا
لەم شاگەشکەی
نەوەی تورك و ئەردەغانا
بەنەمانی
پارچەکانی دیکەی لەشم
ئامەدیان خستە تەنەوە
.رەگەی ئاگریان پەکهەنا
قەندیلیان پە کرد لەبەمب و
سلیمانی بەکیژی دهەك نامە بوو
کەرکوك بووە شانەی گورگ و
شەخان بەر ورژمی گە کەوت
داعش هات و
لەسەر دەی سنجار لەی خەوت
گلەنەی دیاربەکرو
ئامەدو عەنتابیان برژان
هەر چەن بەرکەوتن نامەی
لەزانی شوم
کوردستانیان
چوار پارچەکرد
ئەستاش ئارەزوویان وایە
باکورو باشوور لەك وەردەن
رەژهەەات و رەژئاوا
لەك بترازەنن
بەم رەژگارە کوردستانم
بەناپاەم دەسووتەنن
هەروا جەستەی رەەەی کوردە

لەنێو ئاگرا گیان دەدات
جامانی پیاو
دەرپێی ژنان
بەدەم باوە سەما دەکات
میرەکانمان
بە دەنگ و سەنگ
لەپێشوازی شای عوسمانی و
ئاغای ئێرانی چاوبازن
تەماشاکە سنگی باکور
لەپێناوی جەرگی باشوور
خەڵتان خوێنە
هێشتا دەکرێن بەتیرێریست
لەنێو دێی واری خەیان
بەدەردەنرێن
قەندیل سەنگەری ئابووو
بەکابووە و
ئەفغانستانی دەچوێنن
دەیانووە
بیکەنە سەحرای عەرەرو
نوگرە سەلمان
دەستی جەندرمەکان دەگرن
لەگەڵ ژەهری کەنە قینا
ئێنفالێك دی
دەکەن بەدیاری کوردستان

ستار ئەحمەد

وانەی ژینگە … عەلی حەمەشید بەرزنجی

ڕۆژێک مامۆستای زانست
لە باخچەی قوتابخانە

باسی ژینگەی بە کـــــــردین
بوو بـــــــــە خەشترین وانە
لـــــەنەو چیمەنی ســـــــەوز و
گوڵی بەنخـــــــەش و جـــواندا
گشت دانیشتبووین لـــــــە ژێر
ســـەبەری دارەکـــــــــاندا
چەندە خەش بوو مـــــامەستا
وەک هـــــــاوەڵێکی شیرین
وانەکـــەی دەوتـــــــــــەوە
دەم بـــــەخەندە وپێکەنین
باسی ژینگەی بـــــــە کردین
ئەمەش بەشدار بووین هەموو
بـــــە چـــــــالاکی نواندن
وانەکە خەشتر بـــــوو بـــــوو
لـــــــە کەتایی وانـــــــەکە
خەی شوێنکی دیـــــــاری کرد
ئەو نەمامـــــــــەی هەنابووی
هـــــــات ەواندی دەست و برد
ئەمـــــــــەش بە ەەژی دواتر
بـــــــــــەدەی پێ هیواوە
سەر و نەمـــــاممـــان ەواند
لای ئەوەی مامـــــــــەستاوە
١٧/١/٢٠٢٠